

hoe dit boek te gebruiken?

inleiding

 Brood op school

hoe dit boek te gebruiken?

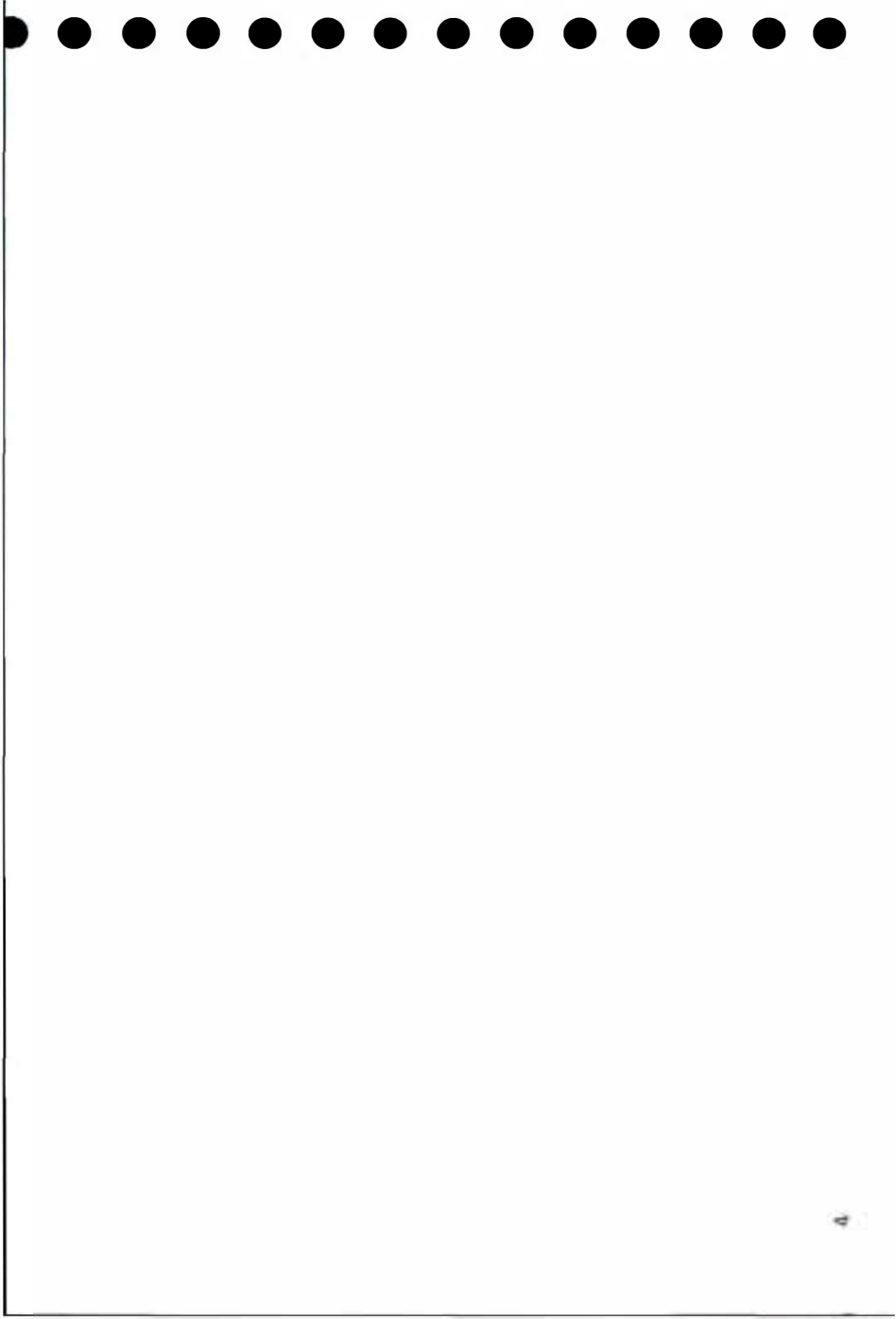
Brood op school gaat over diverse vormen van tussenschoolse opvang (oftewel de overblijf).

Het is een werkboek met drie verschillende gedeelten:

1. In het eerste (witte) gedeelte vindt u achtereenvolgens een inleiding op het onderwerp en drie voorbeeldverhalen over hoe de overblijf in de praktijk is geregeld op diverse scholen.
2. Het gekleurde deel correspondeert met de vijf kleuren van de overblijfschijf: de vijf aandachtspunten waarmee een ieder rekening moet houden als hij of zij de tussenschoolse opvang wil verbeteren. (De overblijfschijf staat op het binnenkaft.)
3. Het werkboek sluit af met een (wit) gedeelte dat praktische tips en handreikingen biedt voor het proces van het verbeteren van de overblijf. Ook is hier – ter inspiratie – een aantal voorbeelden van visies opgenomen.

Brood op school is een *werkboek* omdat het materiaal bevat om zelf mee aan de slag te gaan.

Het is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij de organisatie en verbetering van de tussenschoolse opvang, met name de coördinatoren, leidsters van de kinderopvang, leerkrachten, vrijwilligers en/of ouders die als overblijfkraft werken.

inleiding

Op bijna iedere basisschool in Nederland blijven kinderen over. Vier keer per week worden kinderen tussen de middag opgevangen door vrijwillige overblijfkrachten, coördinatoren en soms ook leidsters vanuit de kinderopvang of leerkrachten. Kort samengevat gaat het tijdens de overblijf om brood en spelen.

Dat klinkt eenvoudig, maar er komt veel bij kijken om dit in de dagelijkse praktijk goed en soepel te laten lopen. In het hele land lopen scholen tegen dezelfde knelpunten aan. Het gaat om hardnekkige en langdurige kwesties die zowel het werkplezier van de betrokken volwassenen als het overblijfplezier van de kinderen negatief kunnen beïnvloeden: onduidelijkheden met betrekking tot verantwoordelijkheid, slechte financiële situatie, gebrek aan deskundigheid, gebrek aan ruimte en een beperkt aanbod van activiteiten. Het zijn de punten die ook steeds weer genoemd wor-

den in onderzoeken, verslagen van ouderorganisaties en beleidsstukken.

Wanneer zoveel scholen tegen dezelfde punten aanlopen, is het leerzaam om na te gaan welke oplossingen mensen daar in de praktijk al voor hebben gevonden.

de overblijf-schijf

De vijf meest genoemde aandachtspunten vormen de spil van dit werkboek. Dit zijn achtereenvolgens 'verantwoordelijkheid', 'financiën', 'deskundigheid', 'ruimte' en 'activiteiten'. Zij vormen een 'schijf van vijf' (zie het binnenkaft), vrij naar de welbekende maaltijd-schijf. Wie gezond wil leven moet iedere dag iets eten uit elk van de vijf groepen voedingsmiddelen. De overblijf-schijf werkt net zo. Wie het overblijven op een gezonde, verantwoorde manier wil organiseren, besteedt gericht aandacht aan elk van de vijf aandachtspunten. Die bieden structuur en houvast.

De vijf aandachtspunten komen samen in het midden van de overblijf-schijf: de visie van de betrokkenen bij de overblijf. De visie bindt hen samen, motiveert hen en geeft richting aan de ideeën. Een gedeelde visie maakt een goede, hechte organisatie van het overblijven mogelijk.

voor wie is dit werkboek bedoeld?

Brood op school biedt tips en handreikingen voor het verbeteren van de overblijf door herkenbare situaties op allerlei scholen te beschrijven. We hebben voorbeelden uit het hele land geselecteerd die laten zien welke oplossingen zijn uitgetoetst in diverse situaties en hoe die in de praktijk werken.

De voorbeelden zijn bedoeld ter inspiratie en lering van iedereen die direct betrokken is bij het organiseren en verbeteren van de overblijf. Dat zijn in de eerste plaats de coördinatoren - vrijwilligers, leidsters van de kinderopvang of ook wel leerkrachten. Maar ook de uitvoerende overblijfkraften: moeders en een enkele

vader van leerlingen, andere vrijwilligers, soms ook mensen met een Melkert baan (tegenwoordig I/D baan) die verbonden zijn aan de school, bijvoorbeeld als conciërge of klassenassistent. Dit werkboek is verder bedoeld voor ouders en ouderraad, voor schoolleiding of schoolbestuur en voor leerkrachten. Kortom, voor iedereen die op een of andere manier is betrokken bij verbeteringsprocessen in de overblijf. En tenslotte kunnen ook beleidsmakers van instellingen, gemeenten en het rijk het boek ter hand nemen om te zien waar ze kunnen stimuleren en faciliteren.

hoe dit boek te gebruiken?

Het werkboek bestaat uit drie delen.

Het **eerste deel** bevat een inleiding (die u nu leest) en drie verhalen over de overblijf op verschillende typen scholen. In die verhalen laten wij de samenhang zien tussen de vijf aandachtspunten en de rol die een gezamenlijke visie speelt.

In het tweede deel worden de vijf aandachtspunten uit de overblijf-schijf uitgewerkt. Elk aandachtspunt heeft een eigen kleur en kan met een tabblad worden opengeslagen. Elk aandachtspunt is opgebouwd uit

- een kernachtige samenvatting van het aandachtspunt,
- een opsomming van de mogelijke oplossings-richtingen met verwijzing naar waar die reeds zijn toegepast,
- een reeks voorbeelden waarin diverse oplossingen staan beschreven.

In het derde deel geven we aan hoe u de overblijf-schijf kunt inzetten als analyse-instrument en hoe u vervolgens een plan van aanpak kunt opstellen ter verbetering van de overblijf op uw school. Ook halen we – ter inspiratie – naar voren hoe de verschillende visies op een goede overblijf zijn verwoord in termen van een langere termijn perspectief, van ideeën en idealen. Daarbij zal duidelijk worden dat het in de opvang al

lang niet meer alleen gaat om het klassieke trio 'Rust, Reinheid en Regelmaat'. Recht, Ruimte en Respect voor kinderen zijn minstens zo belangrijk geworden.

Verder geven we in deel drie het perspectiefrijke voorbeeld van een (deel)gemeente die een rol speelt bij het overblijven op alle scholen, alsmede een visie op de rol van de rijksoverheid.

De voorbeelden zijn bedoeld ter inspiratie en lering, niet om te kopiëren. Door kennis te nemen van de voorbeelden wordt voorkomen dat het wiel opnieuw wordt uitgevonden bij het verbeteren van de overblijf op uw school. Dat verbeteren gebeurt op maat en zal dus geen exacte kopie van een voorbeeld zijn.

de huidige situatie en de status van de voorbeelden

De Nederlandse overblijf kent een wankel evenwicht tussen wat historisch gezien mogelijk is en wat maatschappelijk en pedagogisch gezien wenselijk is.

Wankel, omdat er te weinig geregeld is om de opvang

een duidelijk juridisch, economisch en professioneel kader te bieden. Wie kritisch naar dat kader kijkt, zal zich verbazen over het kleine aantal incidenten en ongelukken dat in de praktijk voorkomt. Dat is een groot compliment aan al die mensen die bij het organiseren van de tussenschoolse opvang betrokken zijn. Hun inzet leidt ertoe dat de overgrote meerderheid van de ouders tevreden is over het overblijven.

De kadertekst op de volgende bladzijden beschrijft de historisch gegroeide situatie in Nederland en laat zien dat de organisatie van de tussenschoolse opvang structureel moet worden veranderd. Het is een samenvatting van observaties van de socioloog *Rineke van Daalen*, die enige tijd als overblijfkracht is gaan werken om de situatie van binnenuit te leren kennen.

Ondertussen maken de kinderen, de overblijfkrachten, de ouders en de scholen er het beste van, op allerlei manieren en met veel inventiviteit. De voorbeelden in **Brood op school** laten dan ook zien dat alles wat er

in de tussenschoolse opvang gebeurt, plaatsvindt binnen een zeer beperkt organisatorisch kader. Het is goed om dat kader te kennen en het is ook goed te weten dat dat beperkte kader de voorbeelden tot '*relatief* goede' voorbeelden maakt. Het wachten is op de structurele verbetering van de tussenschoolse opvang.

tenslotte

We spreken in dit boek afwisselend en door elkaar over 'het overblijven', 'de overblijf' en 'tussenschoolse opvang'. Overblijven en overblijf zijn de meest gangbare termen en worden dus ook in de tekst gehanteerd. De term 'tussenschoolse opvang' sluit echter het best aan bij de professionalisering in de opvang van leerlingen buiten schooltijd – de zogeheten buitenschoolse opvang. De term maakt het rijtje compleet: voorschoolse opvang, tussenschoolse opvang en naschoolse opvang.

Nederland heeft een lange traditie van huiselijkheid. Tot kort geleden waren moeders gewend om hun eigen tijdsindeling aan te passen aan die van hun man en kinderen. In korte tijd is de arbeidsparticipatie van moeders echter snel gestegen, terwijl de collectieve voorzieningen om kinderen op te vangen daar nog onvoldoende op zijn afgestemd. De afgelopen periode is daaraan hard gewerkt. De aandacht ging daarbij allereerst uit naar de voorschoolse opvang, terwijl de naschoolse opvang minder aandacht kreeg en de tussenschoolse opvang een stiefkind is gebleven. Nog steeds zijn de organisatie en de financiering van het overblijven in Nederland slecht geregeld. De verantwoordelijkheden van de ouders en de school zijn onduidelijk en al kennen heel veel scholen al jarenlang een tussenschoolse opvang, toch is de overblijf een vreemd element op de scholen. In veel gevallen is het een informeel georganiseerd schaduwbedrijf met eigen verhoudingen en eigen regels, een collectieve voorziening zonder formele status. Het is een voorziening die op iedere school naar eigen inzicht wordt geregeld en er bestaat dan ook nogal wat variatie. Ouders verkeren vaak in de veronderstelling dat het overblijven deel uitmaakt van de schooltijd; zij zijn er onvoldoende van op de hoogte dat de zorg voor hun kinderen tussen de middag vooral hun eigen verantwoordelijkheid blijft en niet behoort tot de reguliere taken van de school.

Sommige scholen houden de overblijf in eigen hand en laten het over aan werknemers met een ID-baan. Andere scholen besteden het werk uit, soms aan ouders, maar steeds vaker aan andere vrijwilligers. Die krijgen voor hun werk een onkostenvergoeding, maar zijn gebonden aan de bepalingen die voor dergelijke vrijwilligersvergoedingen gelden. De wijze waarop de belastingdienst en de *Uitvoerings-*

organisaties Werknemersvoorzieningen daarmee omgaan zorgt soms voor onduidelijkheid en onzekerheid. Binnen de school staan de overblijfkrachten onderaan de loonhiërarchie en sociale zekerheid is voor hen niet weggelegd. Hun positie is kwetsbaar.

Het overblijfwerk heeft een simpele kant, de huishoudelijke, en een wat complexer gedeelte, de sociale kant. Die sociale kant stelt aan de overblijfkrachten eisen op het gebied van de omgang met kinderen en van de beheersing van de Nederlandse taal. Overblijfkrachten geven geen les, maar ze moeten wel orde zien te houden in grote klassen, in een tijdsbestek waarin ontspanning de opdracht is. Ze hebben net als leerkrachten te maken met groepen kinderen, waarvan er altijd een paar moeilijk gedrag vertonen. In die zin betreden overblijfkrachten zonder papieren het domein van de leerkracht. Ze kijken in de keuken van de leerkracht en kunnen aan het gedrag van de kinderen tussen de middag aflezen of leerkrachten erin slagen om orde te bewaren. Andersom kunnen leerkrachten na de pauze aan de klas merken hoe het overblijven is verlopen. De kwaliteit van de contacten tussen overblijf en leerkrachten is sterk afhankelijk van de kwaliteiten van individuen. De spanningen tussen hen doen denken aan die tussen vrijwilligers en professionele hulpverleners.

Het is voor kinderen duidelijk dat er tussen de middag een andere orde heerst dan onder schooltijd en dat kinderen daarin meer dan tijdens de les hun gang kunnen gaan. Ze hebben er een feilloos gevoel voor als de overblijfmedewerkers binnen de school een onduidelijke, weinig eervolle plaats innemen en zullen daarnaar handelen. Als overblijfkrachten hun gezag niet willen laten gelden omdat ze vinden dat

kinderen tussen de middag recht op ontspanning hebben, dan lopen ze het risico dat de kinderen een eigen orde creëren. Daarin geldt al snel het recht van de sterkste en het is niet eenvoudig om je daaraan als kind te onttrekken, je terug te trekken en even rust te zoeken.

De overblijfskrachten zien een gebrek aan orde tussen de middag als kenmerkend voor het tijdsgewricht. Je kunt het ook zien als uitvloeisel van de vaak ondergeschoven positie van de overblijfsorganisatie en van de lage waardering van het werk van de overblijfskrachten. In die situatie kan het voorkomen dat de schoolleiding wanneer er iets vervelends gebeurt verstek laat gaan of de problemen zelfs 'onder de mat veegt'.

Veel overblijfsmedewerkers willen de kinderen tussen de middag een rustige pauze aanbieden, waarin ze helemaal niets hoeven. Soms lukt dat, maar heel vaak lukt het niet. En dat is niet verwonderlijk, als voor een collectieve voorziening geen collectieve verantwoordelijkheid wordt genomen, als het niets-hoeven van de kinderen neer komt op niets-regelen door de volwassenen. De halfslachtige organisatie, waarvoor in 1985 de basis is gelegd, is een miskenning van wat er nodig is om met 25 kinderen 'ontspannen te lunchen'.

(Bron: Rineke van Daalen, **Overgebleven werk** (nog te verschijnen), hoofdstuk 'Laag betaald werk in een fictief bedrijf: op school op de kinderen passen')

verhalen van drie scholen

 Brood op school

Montessorischool Wageningen

Wageningen

Een dinsdag in februari. Het is half twaalf. De gangen van de school zijn leeg en stil. Overblijfleidsters en -ouders druppelen een voor een het overblijflokaal binnen. De koffie loopt. De coördinator pakt de roosters en deelt de overblijfouders in. Placemats, bekertjes en flessen met melk en karnemelk worden verdeeld. Twaalf uur. Leidsters en ouders lopen naar 'hun' klaslokaal. Er wordt in de klas gegeten. Een kwartier later waaieren tweehonderd kinderen uit over de hele school. De overblijfkraften hergroepeeren zich. In het overblijflokaal worden Valentijnshartjes geborduurd. Een paar kinderen helpen bij het afwassen en opruimen van de bekertjes en de placemats. In de gang worden maaskeien beschilderd. In een klaslokaal schaken bovenbouwleerlingen met elkaar. In de gymzaal wordt een dansje ingestudeerd.

Op het schoolplein wordt gevoetbald. Een uur later zijn de gangen van de school weer leeg en stil. In het overblijflokaal praten ouders en leidsters nog even na.

Al twintig jaar lang blijven kinderen tussen de middag over op de Montessorischool in Wageningen. Wat ontstond als een initiatief van ouders voor opvang van kinderen die te ver weg woonden om even naar huis te kunnen, is in die tijd uitgroeid tot een 'overblijfbedrijf' dat vier dagen per week ruim 200 kinderen

opvangt. Het is de eerste en oudste overblijfvoorziening in Wageningen. Een voorbeeld voor andere scholen in de gemeente en ook ver daarbuiten.

Tot tien jaar geleden had de school een sterk regionale functie. Met de komst van Montessorischolen in omliggende gemeenten is de leerlingpopulatie nu

'Coördinator en leidsters worden gezien als volwaardige collega's'

vooral afkomstig uit de gemeente Wageningen zelf. Toch is het aantal kinderen dat overblijft in 10 jaar tijd bijna verdriedubbeld.

De toename van het aantal kinderen in de overblijf is een landelijke ontwikkeling die verband houdt met het toenemend aantal werkende moeders. Een andere reden voor de toename op de Montessorischool in Wageningen is de invoering van een kortere middag-pauze. En zo versterkt het effect zichzelf: nu de meeste kinderen overblijven, willen kinderen die wel naar huis zouden kunnen vaak ook liever overblijven.

verantwoordelijkheid en organisatie

De overblijf op de Montessorischool van Wageningen is al twintig jaar in handen van de Vereniging voor kinderopvang De Montessorischool. De ouders van iedere nieuwe leerling van de Montessorischool ontvangen een schoolgids, waarin ook informatie over de overblijfmogelijkheid is opgenomen. Desgevraagd ontvangen zij een inschrijvingsformulier voor de overblijf. Het is de bedoeling dat de ouders een keer per maand assisteren bij de overblijf. Zij kunnen deze beurten

afkopen tegen betaling van een hoger inschrijfgeld. Veel ouders verbazen zich over deze gang van zaken. Ze hebben het idee dat de overblijf bij de school hoort en dus ook door de school georganiseerd wordt.

De *Vereniging voor kinderopvang De Montessorischool* heeft zo'n 100 leden, allen ouders van leerlingen. In het bestuur de Vereniging hebben vier ouders zitting en een leerkracht van de school.

Het huidige overblijfteam bestaat uit een overblijfcoördinator, drie vaste overblijfleidsters en zeven wisselende invalkrachten (meestal ouders). Dit aantal hangt samen met de bezetting die men nastreeft. Er is één overblijfkraft per groep (10 groepen totaal) en minimaal één boventallig. De overblijfcoördinator en de drie vaste leidsters worden als volwaardige collega's bejegend door de leerkrachten en de directie van de school. Dat wordt duidelijk zichtbaar in het feit dat ze meegaan op personeelsuitjes van het schoolteam, als begeleiders meegaan op schoolreisjes en andere uitstapjes (net als leerkrachten), en meehelpen bij jaarlijks terugkerende activiteiten zoals het kerstdiner.

professionaliteit van de overblijfkrachten

De overblijfcoördinator, vijftien jaar geleden in dienst getreden bij de Vereniging, werkt 17 uur per week verdeeld over vier dagen. Zij heeft ervaring in het peuterspeelzaalwerk. Naast haar overblijfwerk heeft zij lange tijd ook als leidster in de naschoolse opvang gewerkt. Sinds haar aanstelling als overblijfcoördinator, tien jaar geleden, heeft zij een paar korte cursussen gevolgd: creatieve handvaardigheid, EHBO en omgaan met ouders (assertiviteitstraining).

De overblijfcoördinator is verantwoordelijk voor zaken als het inroosteren van overblijfkrachten, registratie van de aanwezige overblijfleerlingen en de inkoop van knutselmateriaal en speelgoed. Zij onderhoudt ook de contacten met het schoolteam en neemt als toegevoegd lid deel aan de bestuursvergaderingen van de Vereniging. Dit is allemaal vastgelegd in haar functieomschrijving.

De drie vaste overblijfleidsters zijn op vrijwillige basis werkzaam voor de Vereniging. Zij werken vier dagen per week en zijn alledrie al meerdere jaren actief als overblijfkraft. Aan hen zijn geen specifieke opleidings-eisen gesteld en er bestaat geen formele omschrijving

van hun functie. Hun werk is het begeleiden van de kinderen tijdens de overblijf. Daarnaast dragen zij ideeën aan voor activiteiten en zorgen ze in overleg met de coördinator voor de aanschaf van materialen. Er zijn geen speciale overlegmomenten of vergaderingen met de coördinator, maar iedere middag wordt er even nagepraat.

Naast deze vaste overblijfkrachten worden per keer zeven invalkrachten ingezet. In principe zijn dit ouders van leerlingen die zich bij inschrijving van hun kind voor de overblijf hebben verplicht tot een keer per maand meedraaien. Er zijn echter regelmatig ouders die zich niet aan gemaakte afspraken houden, waardoor de druk op de overige overblijfkrachten groot is.

In voorjaar 2003 zouden de vaste leidsters beginnen met de éénjarige opleiding 'Leidster Tussenschoolse Opvang' van het *Instituut voor Ontwikkeling van Schoolkinderopvang* (IOS). Stageplaatsen waren geregeld en leerkrachten zouden een jaar lang op de cursusdag per toerbeurt meedraaien als overblijfkraft. Begin februari is de cursus door het IOS geannuleerd wegens gebrek aan belangstelling. De teleurstelling in het overblijfteam van de Montessorischool was erg groot.

overblijfruimte en materialen

De tweehonderd overblijfkinderen worden tijdens het eerste kwartier van de middagpauze opgevangen in hun eigen klaslokaal. Als ze gegeten hebben waaieren ze uit over de gemeenschappelijke ruimten van de school: gangen, gymzaal, aula, schoolplein. Met toestemming van de eigen leerkracht mogen de kinderen soms ook in hun eigen klaslokaal blijven, bijvoorbeeld om een spel te doen of om iets voor te bereiden.

Daarnaast stelt de school al jaren een klaslokaal volledig ter beschikking aan de overblijf. (Omdat het om extra ruimte gaat, wordt er huur voor in rekening gebracht bij de Vereniging, evenals schoonmaakkosten.) De gemeente zou het beschikbare lokaal kunnen toewijzen aan een andere school en daarom heeft de directie toestemming gevraagd – en gekregen – om het lokaal voor de overblijf in te zetten. Of het lokaal ook beschikbaar blijft als de school zelf ‘krap’ komt te zitten, is de vraag.

In het overblijflokaal is een keukenblok aanwezig waar alle benodigdheden voor de middagmaaltijd bewaard worden. Verder zijn er opbergkasten voor spel- en knutselmaterialen en zijn er tafels en stoelen voor zo'n 30 kinderen. Er is een aparte poppenhoek

met daarin behalve poppen en wagentjes ook een speelgoedkeuken.

In de aula (een soort ‘plein’ waar een groot deel van de klaslokalen aan grenst) zijn drie verhogingen aangebracht met daarop matten waar Kapla (blokkenmateriaal) ligt. Dit materiaal wordt door school en overblijfvereniging samen betaald. Verder is aan een van de muren een werkblad bevestigd waaraan een tiental kinderen plaats kan nemen om te knutselen, schilderen en dergelijke.

De buitenruimte bestaat uit een binnenplein voor de onderbouw en een groot schoolplein aan de straat voor de midden- en bovenbouwleerlingen. De aanwezige spelmaterialen, zoals ballen en fietsjes, mogen ook tijdens de overblijf gebruikt worden. De overblijfvereniging draagt bij in de kosten.

Over het algemeen zijn de overblijfcoördinator en de vaste leidsters blij met de beschikbare ruimte en het materiaal. Wat zij missen is een ‘stilte ruimte’ met een lekkere zithoek en leesboeken. Een plek waar vooral de drukke kinderen even tot rust zouden kunnen komen.

activiteiten

Aan de oprichting van de Vereniging voor kinderop-

vang De Montessorischool lagen, zoals gezegd, praktische redenen ten grondslag. De inhoudelijke opzet van de overblijf kreeg echter een nadrukkelijk Montessoriaanse invulling, te weten: uitgaan van het individuele kind en zijn/ haar behoeften, respect hebben voor elkaar en rekening houden met elkaar.

Deze gedachte is terug te vinden in de wijze waarop de overblijf georganiseerd is. De kinderen eten hun boterham in het eigen klaslokaal. Na een kwartier gaan de kinderen het lokaal uit en mogen ze zelf bepalen wat ze gaan doen. Hoewel voor het gebruik van een aantal ruimtes en materialen toestemming nodig is en er soms grenzen zijn aan het aantal kinderen dat mee kan doen aan een activiteit, zijn de kinderen vrij in hun keuze. Als ze daarin maar rekening houden met elkaar. Er is een behoorlijk breed aanbod aan activiteiten en materialen. Kinderen mogen tussentijds ook onbeperkt 'switchen' van activiteit. Voor de overblijfkraften is dit wel zwaar, vooral omdat het om 200 kinderen gaat. Zij grijpen in principe alleen in als het kind zich niet aan bepaalde regels houdt of als het overlast geeft.

Deze kijk op kinderen is niet schriftelijk vastgelegd,

maar ligt volgens de overblijfcoördinator en de leiders voor de hand. Ouders kiezen bijna altijd bewust voor Montessorionderwijs en verwachten volgens de overblijfkraften eenzelfde aanpak tijdens de overblijf op school.

financiering

Het financieel beheer is geheel in handen van het bestuur van de Vereniging dat het innen van de overblijfbijdrage en de betaling van de overblijfkraften regelt.

De overblijfcoördinator is als enige in loondienst bij de Vereniging. De drie vaste leiders krijgen een vergoeding van zo'n 16 euro per keer voor hun inzet. Dit is hoger dan de vrijgestelde vrijwilligersvergoeding (van 20 euro per week) en valt eerder onder de categorie 'freelance'.

Sinds een jaar heeft de overblijfvereniging problemen met de uitvoeringsinstelling voor sociale verzekeringen, die meent dat er sprake is van dienstbetrekkingen met de drie leiders en die daarom een hoge claim bij het bestuur heeft neergelegd.

'Uitgaan van het individuele kind en respect hebben voor elkaar'

Deze claim staat nu ter discussie, want vormt volgens de school een ernstige bedreiging voor het voortbestaan van de overblijf. De belastingdienst heeft (nadat de vergoedingen gemeld zijn) laten weten geen bezwaar te hebben tegen de wijze waarop de vergoedingen voor de overblijfleidsters zijn geregeld.

De overblijfcoördinator is boos dat overblijfvoorzieningen, waar veel behoefte aan is, door de landelijke overheid zo in de steek worden gelaten.

De ouders betalen voor de overblijf van hun kinderen. Per gezin wordt een vast jaarbedrag van 11,30 euro berekend en daarbovenop komt een bijdrage van 1,55 euro per overblijfkeer. Zeven jaar geleden is door ouders gekozen voor deze constructie, omdat dat veel eerlijker zou zijn dan de vroegere regeling (waarbij er een vast maandbedrag werd gevraagd en men doorbetaalde in de vakanties en bij afwezigheid). Gevolg van de nieuwe regeling is, dat er een behoorlijk registratiesysteem nodig is. De overblijfkraften noteren per dag nauwkeurig de aan- en afwezigheid van kinderen tijdens de overblijf. Elke drie maanden wordt het aantal keer dat

een kind is overgebleven geteld en dan gaan de acceptgiro's de deur uit.

Ouders verplichten zich tot het een keer per maand assisteren bij de overblijf. Kunnen of willen zij hier niet aan voldoen, dan bestaat de mogelijkheid deze verplichting 'af te kopen' door betaling van 68 euro per jaar. Voor dat bedrag worden dan extra invalkrachten ingehuurd, meestal studenten.

Er is een '50% regeling' voor ouders die de kosten voor de overblijf niet kunnen dragen. Daarover worden ouders niet vooraf geïnformeerd, ze moeten zelf een verzoek indienen.

Het komt gemiddeld zo'n vijf keer per jaar voor dat bedragen zo'n lange tijd open blijven staan dat het bestuur stappen moet ondernemen. In de begroting wordt rekening gehouden met wanbetalers.

Naast de overblijfbijdrage van ouders ontvangt de overblijfvereniging een jaarlijkse bijdrage van zo'n 1700 euro van de gemeente. De gemeente Wageningen subsidieert alle overblijfvoorzieningen en baseert de hoogte van de subsidie op het totaal aantal leerlingen dat per week overblijft.

'De overblijfcoördinator is in loondienst bij de Vereniging'

tot slot

Door de huidige problemen met de uitvoeringsinstelling werknemersverzekeringen staat de overblijf op deze school onder zware druk. Dat is des te schrijnender, omdat het bestuur en de overblijfkrachten van de Vereniging voor kinderopvang De Montessorischool al jaren een stabiele overblijfsituatie realiseren voor de leerlingen. Naar tevredenheid. "Natuurlijk kan een overblijfsituatie altijd beter," zegt de overblijfcoördinator, "maar de betrokkenheid van ouders en het schoolteam is groot en dat is de basis voor een goede overblijfvoorziening."

Basisschool De Ynlaet

Heerenveen

Als je basisschool De Ynlaet binnenloopt, zie je overal kinderen aan het werk, met de computer, met een begeleider of met elkaar. Van veel plekken in de school is het op het eerste gezicht niet duidelijk of het een gang of een klaslokaal is.

Om 11.45 uur komen de vrijwillige moeders en – sinds kort – ook een vader, de school binnen. Ze helpen bij de begeleiding van de overblijf en willen liever geen ‘overblijfmoeders’ genoemd worden, zoals op veel andere scholen gebeurt. Ze zetten de tafels bij elkaar en dekken die.

Als om 12 uur de kinderen binnenkomen, staat er voor iedereen een bordje en een glas klaar.

Basisschool De Ynlaet is een middelgrote buurtschool in een ‘mindere’ buurt van Heerenveen. De meeste kinderen komen uit de buurt, maar er komen ook wel kinderen van verder weg af op het Jenaplan-karakter van de school.

Met steun van de *Commissie Dagindeling* heeft de school de afgelopen drie jaar geëxperimenteerd met het concept van de brede buurtschool. Er is in dat kader een doorgaande, professioneel georganiseerde

lijn gerealiseerd van voorschoolse opvang – school – tussenschoolse opvang – school – naschoolse opvang. Drie pedagogisch medewerkers zijn aangesteld. Zij combineren de functies van onderwijsassistent en begeleider-coördinator van de tussen- en buitenschoolse opvang.

Het project is bijna afgelopen. Het schoolbestuur heeft besloten het nog tot het einde van het schooljaar voort te zetten. Daarna verdwijnen de nieuwe combifuncties van de drie pedagogisch medewerkers.

'De combinatiefunctie onderwijsassistent – overblijfcoördinator bevalt'

ruimte

Van de 143 leerlingen van De Ynlaet blijven er gemiddeld 40 per dag over. Op sommige dagen is dat aantal wat groter. In het begin lieten ouders hun kinderen voornamelijk overblijven vanwege hun werk of omdat ze te ver van school woonden. Nu komen kinderen ook omdat ze het leuk vinden. Ze nemen zelf hun brood mee en krijgen bij de overblijf thee, melk of soep. Er zijn drie groepen, één met bovenbouwleerlingen, één met kleuters en een gemengde onderbouw-middenbouw groep. Een groep zit in het lokaal van de buitenschoolse opvang (BSO), de andere twee zitten in klaslokalen.

Vroeger was de groep overblijvers zo klein dat die nog in z'n geheel in het BSO-lokaal paste. Toen de groep van overblijvers groeide, moest naar andere ruimtes worden gezocht. De pauze van de kinderen is te kort voor een overblijfruimte buiten school – zoals sommige andere scholen hebben. Daarom werd de centrale hal van de school als overblijfruimte ingezet, maar dat bleek veel te druk. Naast het BSO-lokaal worden nu klaslokalen gebruikt. De leerkrachten moesten daar

aanvankelijk erg aan wennen, maar inmiddels hoort het erbij. Ze accepteren dat ze soms uit hun lokaal moeten. Als het weer netjes wordt opgeruimd, is er geen probleem. De pedagogisch medewerkers die de overblijf coördineren, zijn goed op de hoogte hoe er met de klaslokalen moet worden omgegaan. Per slot van rekening gebruiken ze die als onderwijsassistent zelf ook.

organisatie van de overblijf

De overblijf wordt – zoals gezegd – gecoördineerd door de pedagogisch medewerkers die in dienst zijn van de school. De directeur van de school is buitengewoon positief over de combinatiefunctie onderwijsassistent/overblijfcoördinator: "De onderwijsassistenten zijn de smeerolie van de brede buurtschool. Je ziet elkaar vaak, waardoor de lijnen heel kort zijn."

In totaal zijn er zes vaste overblijfhouders en een oproepkracht. De meesten werken meerdere keren per week. Men gaat uit van één overblijfhouder op tien leerlingen. Naast de overblijfhouders is er altijd minimaal één van de coördinatoren aanwezig.

Eens per twee maanden is er een overleg met alle overblijfouders en de coördinatoren. Tijdens dit overleg worden de taken verdeeld (wie van de overblijfouders bijvoorbeeld op welke dagen pleinwacht heeft, wie binnen blijven om op te ruimen). Ook andere organisatorische zaken zijn in dit overleg aan de orde, zoals het gebruik van de ruimte, het doen van boodschappen, de was en het voeren van de administratie. Dit laatste wordt door één van de ouders gedaan. De kas wordt beheerd door één van de coördinatoren. Het overleg wordt verder gebruikt om al dan niet fictieve situaties te bespreken en te bekijken wat de beste aanpak zou zijn.

Soms is de directeur van de school aanwezig bij het overleg, anders heeft de coördinator een voorbespreking met hem.

De overblijfouders denken actief mee over hoe de overblijf moet worden georganiseerd. "We hebben nu een hele leuke groep overblijfouders, waarmee we regelmatig overleggen," vertelt een van hen. "Je moet het met elkaar eens zijn over de aanpak, anders werkt het helemaal niet prettig. Als je een beetje op één lijn zit kan je ook van elkaar accepteren dat je soms anders met kinderen omgaat."

professionaliteit

Samen met de *Algemene Onderwijsbond* (Aob) is een functieomschrijving en een functiewaardering voor de pedagogisch medewerkers opgesteld. Ze vallen onder de onderwijs-CAO die veel gunstiger is dan de kinderopvang-CAO, onder andere omdat tien procent van de werktijd aan scholing mag worden besteed. Eén van de pedagogisch medewerkers kan daarom haar werk met een PABO-opleiding combineren.

Voor de (vrijwillige) overblijfouders bestaat geen functieomschrijving, maar de coördinator heeft wel een beschrijving gemaakt van de verschillende taken die er zijn. Ook hebben de overblijfouders tot nu toe geen cursussen gevolgd, maar ze hebben daar wel belangstelling voor.

In de praktijk blijkt het lastig om harde eisen te stellen aan de professionaliteit van overblijfouders. Het is al moeilijk genoeg om mensen te vinden. De coördinatoren vinden wel dat er bepaalde eisen gesteld moeten worden. "We hebben geen sollicitatie en geven alle ouders een kans," vertelt één van hen. "Maar als ik merk dat de manier van omgaan met kinderen niet past binnen de school, heb ik een gesprek met zo'n overblijfouder. Als het vervolgens nog niet

gaat, houdt het op. De pedagogische lijn is heel belangrijk.”

De directeur zegt hierover: “De eisen zijn weliswaar lastig te omschrijven, maar impliciet zijn ze er wel. Je moet goed met kinderen om kunnen gaan en overwicht hebben. We hebben ook wel eens, met een overblijfouder samen, geconcludeerd dat zij niet geschikt was. Ik vind het alleen beter om de eisen niet op papier te zetten. Dat is te schoolmeesterachtig.”

overleg tussen leerkrachten en overblijfouders

De directeur vertelt dat er een afspraak is gemaakt dat, wanneer er iets aan de hand is met een kind, er overleg moet zijn tussen de overblijfouder en de leerkracht: “Van de overblijfouders naar de leerkrachten gaat dat goed. Andersom is moeilijker. Dat komt omdat de leerkracht aan het begin van de middagpauze alle aandacht nodig heeft voor de niet-overblijvers. Bij grote problemen is er wel altijd overleg, maar het zou leuker zijn als dat ook met kleine dingen, waar je elkaar tips kan geven, zou lukken.”

Een overblijfouder vindt het overleg met leerkrachten erg belangrijk: “Als er moeilijkheden met kinderen zijn, is het prettig als de leerkracht achter je staat.

Maar het is ook fijn als je kan vertellen dat kinderen waarvan je weet dat ze het moeilijk hebben, het goed doen.”

doorgaande pedagogische lijn

In het Jenaplanonderwijs staat het kind centraal. De school heeft er bewust voor gekozen de pedagogische lijn van de school ook door te trekken naar de overblijf. “In het overleg met de overblijfouders bespreken men voorbeeldsituaties met elkaar, waarin de aandacht voor de beleving van het kind wordt benadrukt en wordt gekeken hoe je vanuit de Jenaplangedachte een aanpak kan vinden. Maar het feit dat we de pedagogische lijn doortrekken, wil niet zeggen dat de overblijf ‘school’ moet worden,” aldus de directeur.

Een overblijfouder vat de pedagogische visie van de school als volgt samen: “Kinderen zijn ook individuen en hebben allemaal een eigen aanpak nodig. Het hangt wel een beetje van je eigen stemming af, welke aanpak je kiest, maar je moet daar wel professioneel mee omgaan.”

Volgens de coördinator is de pedagogische visie voor de overblijf vooral gelegen in het creëren van een gezellige huiselijke situatie voor de kinderen. Verder

gelden ook de schoolregels tijdens de overblijf. In aansluiting daarop zijn er specifieke voor de overblijf. Zo mogen kinderen pas beginnen met eten als iedereen aan tafel zit. Dit om zoveel mogelijk rust creëren. Logisch, want rust in de overblijf betekent ook meer rust in de klas na het overblijven.

Binnen de pedagogische aanpak van de overblijf past ook dat oudere kinderen de jongere helpen. "Bij de kleuters helpen altijd twee kinderen uit de bovenbouw met het klaarzetten van de tafels en het opruimen. Ook tijdens de overblijf blijven zij bij de groep en nemen ze de kleintjes voor het eten mee naar de WC", vertelt de coördinator. De kinderen vinden dat leuk, al moet het geen dwang worden. En ook overblijfouders vinden deze aanpak prettig.

En wat vinden de kinderen zelf van de overblijf? "Meestal is het leuk," zeggen ze, "maar soms niet, als er niks mag. Sommige leidsters zijn heel streng, dan moet je altijd je brood opeten. Maar andere zijn wel aardig."

Dat klopt aardig met wat een van de overblijfouders zegt: "De meeste kinderen gaan nu met plezier naar

de overblijf, maar dat was vorig jaar anders. Het is nu minder strikt geworden."

financiën

De ouders betalen voor de overblijf met behulp van een strippenkaart, die de meesten inmiddels via een automatische incasso afrekenen. Een strippenkaart voor twintig keer kost 25 euro, ouders met meer kinderen op school krijgen korting. Ouders kunnen hun kind ook per keer voor de overblijf opgeven. Ze betalen dan 1,50 euro per keer. Er zijn nauwelijks problemen met wanbetalers.

De overblijfouders krijgen een vrijwilligersvergoeding van 7 euro per keer die ze per maand ontvangen. Meestal blijft het maandbedrag binnen de vrijgestelde maximumvergoeding van de vrijwilligersregeling. In een enkel geval overschrijdt de vergoeding het maximum, maar er zijn (nog) geen problemen met de belastingdienst of uitvoeringsinstellingen werknemersverzekeringen.

De directeur pleit voor aanpassing van de wetgeving

op dit punt. Overblijfouders zijn wat gelaten over de situatie: "Het blijft in een donkergrijs circuit hangen, maar volgens mij is dat overal zo."

De drie pedagogisch medewerkers, in dienst van de school, worden betaald vanuit het project brede school van de *Commissie Dagindeling* (en tot het einde van het schooljaar door de school). Voor de rest wordt de overblijf helemaal bekostigd uit de bijdragen van ouders. Op dit moment zijn er geen problemen om de begroting rond te krijgen, er is zelfs een buffer aangelegd van zo'n 700 euro. De directeur noemt als één van de nadelen van de gekozen aanpak: "Kwaliteit kost geld. Nu kunnen we dat nog betalen uit het geld van het project, maar dat is bijna afgelopen."

het einde van het project en dan?

Iedereen is het er over eens dat de overblijf goed loopt, omdat de overblijfouders en de pedagogisch medewerkers zo'n goed team vormen en omdat men de kinderen centraal stelt.

De school benadert de overblijf serieus en professioneel. Dat kan ook vanwege de aanwezigheid van de pedagogische medewerkers in hun combi-functie. Het project van waaruit de pedagogisch medewerkers kon-

den worden aangesteld is bijna afgelopen. Zij verdwijnen dan weer uit de school. Daarmee komt de professionaliteit van de overblijf onder spanning te staan.

Hoewel de directeur vindt dat het overblijven nu bij de oudercommissie neergelegd moet worden, vreest hij dat het weer, zoals dat in het verleden, op de schouders van de leerkrachten terecht komt. "Dat was erg belastend voor de leerkrachten."

"Vroeger moesten we zelf overblijfdiensten draaien, samen met de overblijfouders. Dat was niet prettig," beaamt een leerkracht. En de pedagogisch medewerker naast hem verzucht: "Het is heel erg zonde dat het project bijna is afgelopen, want het loopt goed zo."

Sint Vitusschool

Bussum

De Sint Vitus school is gevestigd in een modern en goed onderhouden gebouw dat op deze koude, zonnige februaridag een lichte indruk geeft. Een kwartier voor het begin van het overblijven, komen de overblijfmoeders één voor één binnen. De coördinator deelt de overblijfstijden uit en er worden thermoskannen thee en koffie gemaakt, die straks meegaan naar de klassen en de hal waarin wordt overgebleven. In de hal worden lange tafels klaargezet en na de bel stroomt een grote groep kinderen uit de groepen 1-3 de hal binnen. Zij gaan gezellig zitten eten, samen met de overblijfmoeders en leerlingen uit groep 8. De andere kinderen eten in de klassen. Het verloop maakt een geroutineerde indruk, ook als de kinderen na het eten gaan spelen met alle drukte die daar bij hoort. De overblijfmoeders weten wat ze doen, ze praten met groepjes kinderen in school of sussen ruzies op het schoolplein. Vandaag wordt de schoolbel met de hand geluid en als de leerlingen naar binnen zijn, nemen de overblijfmoeders afscheid van elkaar.

Op de katholieke Sint Vitus school zitten ca 300 leerlingen, waarvan per dag gemiddeld de helft overblijft. Drie jaar geleden besloot de school samen te werken met de *Stichting Kinderopvang* in Bussum. Deze organisatie levert professionele krachten voor de buitenschoolse (voor-, na-, en tussenschoolse) opvang en

werft daarnaast ook (vrijwillige) overblijfkrachten. De school nam de stap, omdat het niet meer lukte om voldoende krachten voor de overblijf te krijgen.

Via een detacheringconstructie levert de Stichting nu een kinderopvangkracht voor 5 uur per week. Zij coördineert de tussenschoolse opvang en werkt ook

drie dagen mee als overblijfkracht. De overblijf op de Sint Vitus duurt één uur. Omdat voorbereiden, opruimen en napraten tijd kosten zo'n twintig minuten tijd kosten, blijft er voor de opvangkracht circa één uur per week over voor haar coördinerende taak. Dat is niet veel.

De school heeft destijds met de Stichting Kinderopvang een termijn van twee jaar afgesproken om de samenwerking uit te proberen. Inmiddels is de afspraak voor onbepaalde tijd verlengd, een teken dat alle partijen er voldoende tevreden over zijn.

verantwoordelijkheid en organisatie

Toen de Stichting Kinderopvang bij het overblijven werd betrokken, bleek dat de verantwoordelijkheden wettelijk niet goed zijn geregeld. De uiteindelijke verantwoordelijkheid is vervolgens bij het schoolbestuur gelegd. Het schoolbestuur heeft een overblijfcommissie gevormd, waarin een schoolleider, een bestuurslid, een lid van de ouderraad, een overblijfkracht en de overblijfcoördinator zitting hebben.

De commissie heeft een reglement gemaakt waarin alle afspraken staan. De taken en verantwoordelijkheden van alle betrokkenen zijn ook op papier gezet.

Verder zijn procedures bij probleemsituaties en bij klachten uitgewerkt. De commissievoorzitter – tevens schoolleider – vindt dat de zaken nu op papier goed geregeld zijn, maar wil wel alert blijven op hoe het in de praktijk loopt.

Het eerste jaar heeft de overblijfcoördinator van de Stichting Kinderopvang veel tijd gestoken in het opbouwen van een band met zowel de school als de overblijfkraften. Een professionele kracht was immers voor iedereen nieuw.

Vanaf het begin is geprobeerd de regels op school en de regels tijdens het overblijven op elkaar af te stemmen en één lijn te trekken. Daarbij struikelde men over het probleem dat het schoolteam de indruk geeft dat het overblijven niet hun zaak is. De overblijfkraften voelen zich in dat opzicht niet serieus genomen. Er zijn bijvoorbeeld nog steeds leerkrachten die de lijsten met overblijvende kinderen niet invullen. Of een ander voorbeeld: over de vraag welk speelgoed van de school is en welk van de overblijf is lang geruzied, totdat uiteindelijk is gezegd dat alle speelgoed als één wordt beschouwd.

Andere dingen verlopen daarentegen wel soepel. Een opgewonden kind bij de leerkracht in de klas te

laten afkoelen, is meestal geen punt. En toen een tijdlang sprake was van een pestprobleem, hebben de leerkrachten van de pesters zich zeer betrokken getoond.

Het knelpunt ligt vooral bij de samenwerking op organisatieniveau. Zo zijn er leerkrachten die vinden dat de overblijf goed en gestructureerd verloopt, maar die het jammer vinden dat de groep in de klas moet eten – ook al is dat tijdelijk. Of leerkrachten die niet warm te krijgen zijn voor een speciaal overblijflokaal voor de kleuters.

overblijfruimte en activiteiten

Het overblijven duurt van 12 tot 13 uur. De circa 150 leerlingen die dagelijks op de Sint Vitus school overblijven, zijn verdeeld in drieën.

De groepen 1, 2 en 3 blijven over in de aula met vijf overblijfouders, de groepen 4 en 5 blijven over in de klas met drie overblijfouders. Nu er verbouwd wordt bij de school zitten de groepen 6 en 7 in een noodgebouw met twee overblijfouders, terwijl de kinderen van groep 8 het leuk vinden om bij de kleuters te helpen. Op die manier zijn er steeds twee volwassenen op

25-30 kinderen.

Het eerste kwartier moet iedereen binnen blijven om rustig te eten. Na het eten mogen de kinderen kiezen of ze wel of niet naar buiten gaan. Veel kinderen willen naar buiten en de helft van de overblijfkrachten gaat met hen mee.

De kinderen die binnen blijven gaan spelen, waarvoor in de aula een kast met materiaal staat en in de klassen ook wat materiaal aanwezig is. Oudere kinderen gaan ook wel wat schoolwerk doen of zitten met elkaar te kletsen.

Om kwart voor één moeten alle leerlingen naar buiten. De overblijfkrachten die binnen bleven, hebben daar inmiddels de ruimtes schoongemaakt door te vegen en de tafeltjes af te nemen, en gaan nu mee naar buiten. De kinderen die binnen bleven, ruimen hun eigen speelgoed en spullen op.

Vanwege de verbouwing is het schoolplein erg klein. De overblijfkrachten en de leerkrachten die surveilleren, worden betrekkelijk veel aangesproken door kinderen die ruzie hebben of om andere redenen in tranen zijn.

‘Toen er sprake was van een pestprobleem waren de leerkrachten van de pesters zeer betrokken’

professionaliteit

De coördinator is de enige professional, de andere overblijfkrachten zijn ouders. Vorig jaar zijn er vijf ouders naar de IOS cursus gegaan. Het effect daarvan was vooral te merken bij hun opstelling in probleemsituaties rond orde en ruzies. Daar konden ze duidelijker en genuanceerder mee omgaan. Jammer voor de overblijf is wel dat twee van de vier ouders die geslaagd zijn voor de cursus, weg zijn gegaan om in een peuter speelzaal te gaan werken. De coördinator overweegt nu om met ouders die naar een cursus gaan voortaan af te spreken dat ze na de cursus minimaal een jaar overblijfskracht blijven. Verder probeert ze om de veel kortere VOO cursus (van vier woensdagochtenden) naar Bussum te halen.

Bussum was een van de zes proeflocaties van het IOS, maar de overblijfcoördinator heeft daar weinig van gemerkt. Zij had verwacht dat het IOS iets zou doen met de problemen die boven tafel kwamen.

Gezien de schaarste aan overblijfskrachten worden er nu geen kandidaten afgewezen. Er zijn plannen om te gaan werken met een intakegesprek en een vrijwilligerscontract, waarin afspraken gemaakt worden over indi-

viduele evaluaties, de geldigheid van besluiten uit het gemeenschappelijk overleg en over opzegtermijnen. De coördinator wil voortaan nieuwe overblijfskrachten eerst eens laten kennismaken met het werk door hen door als extra kracht mee te laten draaien. Op die manier kan zij rustiger met hen praten over wederzijdse verwachtingen en de consequenties van het werk – zoals het feit dat moeders met hun eigen kinderen goed moeten afspreken dat zij er ook voor andere kinderen zijn tijdens het overblijven.

Het verloop van de overblijf maakt een soepele en ervaren indruk. De overblijfskrachten weten wat hen te doen staat en doen dat met routine. Ze komen eerder binnen om koffie te zetten die in een thermoskan – samen met een emmertje sop en een doekje voor de tafels – meegaat naar de klas. Ook de lijsten van overblijvende kinderen gaan mee. En er is een overblijfschrift waarin wordt genoteerd als er iets gebeurt, en dat wordt redelijk bijgehouden.

Als er problemen zijn, bespreekt de coördinator die na met de overblijfskrachten. Irritaties worden uitgesproken, lastige kwesties opgelost.

Eens in de zes tot acht weken hebben de overblijf-

'De overblijfskrachten overleggen over welk gedrag van kinderen nog te accepteren is'

krachten gezamenlijk overleg. Dan worden voorvallen besproken en wordt nagegaan welk gedrag van kinderen nog acceptabel wordt gevonden. Dat kan gaan over – tegen de afspraken in – snoep meenemen maar ook over bejegening. Wat kinderen soms zeggen tegen de overblijfskrachten, is niet mis. Deze bejegening hangt wellicht samen met de plek die de krachten binnen de school hebben. De indruk van de overblijfscoördinator is dat de leerkrachten zichzelf als de professionals zien en de overblijfskrachten niet echt serieus nemen. Overblijfskrachten treden bovendien op in een 'vrije tijds setting' hetgeen een professionele benadering bemoeilijkt.

De coördinator vat het spanningsveld tussen vrijwilligers en professionalisering als volgt samen: "Omdat je met vrijwilligers werkt, kun je de lat bij professionalisering niet steeds hoger leggen. Je moet je afvragen: waar ligt de grens?"

financiën

Ouders kunnen op drie manieren betalen voor het overblijven: per abonnement, met een strippenkaart of incidenteel. Incidentele bijdragen worden in een enve-

loppe in de brievenbus van de tussenschoolse opvang gedaan die in de hal vlakbij de ingang hangt. De overige bijdragen worden met rekeningen vooruit betaald. De administratie wordt gedaan door drie ouders. De tussenschoolse opvang moet kostendekkend werken.

In verband met het plafond van de vrijwilligersvergoeding, werken overblijfskrachten twee maal per week, terwijl vier maal per week voor de kinderen meer structuur en duidelijkheid zou bieden. Je zou dan ook minder ouders nodig hebben. Bij het maken van roosters is wel de vraag ontstaan, of officieel inroosteren het overblijven niet tot 'werk' zou maken voor de belastingdienst.

aanbevelingen

De belangrijkste tips van de coördinator zijn:

- een commissie vormen waarin alle geledingen vertegenwoordigd zijn;
- duidelijke afspraken maken over de verantwoordelijkheden;
- een coördinator aanstellen met duidelijke taken (dat kan een ouder of een professional zijn);

- afspraken maken over hoeveel kinderen per overblijfkracht je wilt;
- voldoende ruimte voor het overblijven regelen.

Het grootste knelpunt is dat er steeds meer kinderen komen overblijven, terwijl het steeds moeilijker is om overblijfkrachten te werven.

Het voorbeeld van Bussum maakt duidelijk, hoe het inschakelen van de kinderopvang een proces van verbeteringen heeft ingeleid. Met name ten aanzien van de organisatie en verantwoordelijkheden zijn duidelijke plannen en afspraken gemaakt. En ook ten aanzien van de professionalisering, waar het inzetten van de kinderopvang op zichzelf al veel betekent, is er iets in gang gezet.

Het voorbeeld laat ook zien, hoe moeilijk het kan zijn om aan een gemeenschappelijke visie te werken. Een visie die schoolteam, kinderopvang en overblijfkrachten delen is er nu eigenlijk niet. Een gevaar van het inschakelen van een professionele kracht via de kinderopvang organisatie is wellicht ook dat de afstand tussen de school en de overblijf groter wordt. Die afstand kan alleen overbrugd worden door te werken

aan een gemeenschappelijke visie en aan het gevoel samen iets voor de kinderen te betekenen. ■

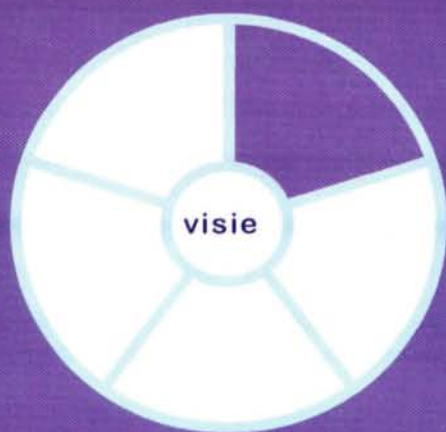

verantwoordelijkheid

verantwoordelijkheid

verantwoordelijkheid

kern van de problematiek

Er bestaat veel onduidelijkheid over de verantwoordelijkheid voor het overblijven. Volgens de *Wet op het Primair Onderwijs* (artikel 45) zijn scholen verplicht tussen de middag 'leerlingen in de gelegenheid [te stellen] onder toezicht in het schoolgebouw en op het terrein van de school door te brengen'. Deze bepaling biedt geen basis om te komen tot een goede opvang in de middagpauze en biedt geen garantie dat kinderen in een pedagogisch klimaat en in een veilige omgeving tot rust kunnen komen. In de praktijk ontstaan daarom allerlei constructies, waarin de verantwoordelijkheid bij verschillende partijen wordt gelegd. In veel gevallen nemen de ouders de verantwoordelijkheid voor de financiering en invulling van de overblijf op zich, al dan niet via een voor dat doel opgerichte stichting of vereniging. In andere gevallen organiseert de school de overblijf zelf, of besteedt deze uit aan een externe (professionele) organisatie, meestal een stichting voor kinderopvang. In gevallen waar sprake is van een brede school (of een variant daarop) is de overblijf vaak een onderdeel van dit concept; maar ook hierbij is er weer een aanzienlijke variatie in verschijningsvormen.

De onduidelijkheid in de verdeling van de verantwoordelijkheid heeft consequenties voor de organisatie en de dagelijkse uitvoering van het overblijven. Ouders weten bijvoorbeeld niet wie ze op de kwaliteit van de overblijf kunnen aanspreken of wie er aan de continuïteit tussen school en overblijf werken. Het is kenmerkend voor goed lopende overblijfvoorzieningen dat er tussen betrokken partijen duidelijke onderlinge afspraken zijn gemaakt over de verantwoordelijkheden en de consequenties voor de organisatie. Samenhang en samenwerking zijn hier sleutelbegrippen.

een samenvatting van de oplossingsrichtingen

	oplossingsrichting	voorbeeld
wie verantwoordelijk	stichting of vereniging van ouders	Malden, Groningen Wageningen*
	oudercommissie	Almere
	kinderopvang, binnen school	Rotterdam, Aalden Capelle, Groningen Enschede, Dordrecht
	kinderopvang, buiten school buitenschoolse opvang	Dordrecht Breda
	school, met ouders	Leiden
wie actief	vrijwilligers	Malden, Enschede, Dordrecht
	uitzendkrachten	Groningen
	krachten in dienst van kinderopvang of buitenschoolse opvang	Breda, Aalden, Groningen, Bussum* Enschede
	combi-krachten	Enschede, Heerenveen*
	adviseur vanuit (deel)gemeente	Amsterdam Noord
	Melkert-banen	Breda, Leiden
	leerkrachten	Leiden

* zie deel 1: 'verhalen van drie scholen'

De Vuurvogel • Malden

ouders richten stichting op

De Vuurvogel is een openbare Jenaplan school met twee vestigingen. Een vooral witte school met veelal tweeverdienende ouders. Hoe de tussenschoolse opvang er geregeld is staat uitgebreid op de website (*zie de lijst achterin dit boek*), maar een nadere toelichting wordt met plezier gegeven door de schoolleider en één van de coördinatoren.

In augustus 2000 heeft de overblijfcommissie van ouders de *Stichting Buitenschoolse Opvang Vuurvogel* opgericht, die verantwoordelijk is voor het overblijven. Er worden goede relaties onderhouden met de oudercommissie en de MR. Ook is er afstemming met directie en schoolteam, bijvoorbeeld in het maandelijks overleg en bij het overdragen van de kinderen. Die afstemming wordt door alle betrokkenen cruciaal gevonden en de schoolleider geeft aan dat het zo'n drie jaar kost om die tot stand te brengen.

De school wil de overblijfkrachten graag ondersteunen, en doet dat onder andere door in de klas met de kinderen te bespreken hoe zij zich tegenover de overblijfkrachten moeten gedragen. Voor de kinderen zijn de verwachtingen en regels helder, zij voelen dat zowel bij de leerkrachten als bij de overblijfkrachten dezelfde normen en waarden gelden.

Haydn school • Groningen

*coördinatie door kinderopvang,
overblijfkrachten via uitzendbureau*

De Haydn school telt ongeveer 500 leerlingen, ligt in de wijk Helpman en wordt omschreven als 'wit met zwarte stippen'. Per dag blijven 15 of 16 groepen over, maximaal ca. 230 kinderen. Voor de overblijf is er een aparte Stichting Overblijven opgericht. Het bestuur van de stichting bestaat uit ouders, is verantwoordelijk en overlegt met de schoolleiding. Het bestuur heeft de Stichting Kinderopvang (SKSG) gevraagd de overblijf te organiseren. Vanuit de SKSG wordt een coördinator voor 10 uur per week gedetacheerd op de school. Zij werft de overblijfkrachten – vooral studenten – via een uitzendbureau en houdt sollicitatiegesprekken met hen.

De overblijf duurt een uur en de overblijfkrachten werken anderhalf uur, zodat er ruimte is om van te voren de kindlijsten uit te delen en naderhand even na te praten. Dat napraten over wat er goed ging en waar je tegenaan loopt gebeurt individueel. Tijdens het overblijven loopt de coördinator rond om te zien hoe het gaat.

De contacten met de school worden wederzijds als positief en goed omschreven. Omdat er wordt overgebleven in de klas, is dat nog weleens een gevoelig punt – leerkrachten blijven het lastig vinden dat zij hun lokaal 'moeten afstaan'.

De Stichting Overblijven, de school en de kinderopvang zijn in grote lijnen tevreden met de gang van zaken. Dat beeld wordt bevestigd op de avond voor ouders die jaarlijks wordt georganiseerd.

De Kruidenwijzer • Almere

overblijfcommissie van ouders

In het verleden werd de overblijf op basisschool De Kruidenwijzer in Almere gecoördineerd door een van de overblijfouders. Sinds kort is er een nieuwe groep overblijfouders en is de coördinatie overgenomen door een overblijfcommissie van ouders, die valt onder de verantwoordelijkheid van de

Ouderraad. In de commissie zit ook een ouderlid van de MR. De ouders regelen de overblijf van hun kinderen direct met deze commissie. De commissie overlegt regelmatig, soms wordt daarbij de directeur van de school uitgenodigd. Er zijn duidelijke afspraken gemaakt over de verantwoordelijkheden: In principe heeft de school geen bemoeienis met het overblijven, tenzij kinderen zich niet goed gedragen. In zo'n geval wordt in eerste instantie de leerkracht betrokken, gebeurt het nog eens, dan komt de directeur om de hoek kijken. Bij de derde keer misdragen tijdens het overblijven wordt een kind twee weken geschorst van de overblijf, en dat gebeurt altijd onder verantwoordelijkheid van de directeur. Maar dat schorsen heeft men gelukkig nog nooit hoeven doen. Wel is er met het aanstellen van de nieuwe overblijffouders wat meer duidelijkheid over gecreëerd.

De Blijberg • Rotterdam

kinderopvang organiseert, binnen school

De Blijbergschool is een 'witte' school met een ruim voedingsgebied en bijna alle ca. 520 leerlingen nemen deel aan de tussenschoolse opvang. Het overblijven is meer dan zestien jaar lang door vrijwilligers gerund, maar dat bleek steeds zwaarder te worden. In 2000 zijn er gesprekken begonnen om overblijf over te dragen aan beroepskrachten van de Stichting Kinderopvang Rotterdam Noord. Na een jaar van plannen maken en afspraken overeenkomen was het zover. Over de organisatie zijn ouders en leerkrachten tevreden. De kosten vormen soms nog wel een discussiepunt.

Bij het overblijven wordt uitgegaan van de 21 groepen die de school kent – de leerlingen blijven dus in hun eigen klas over. Het rooster van de school is zodanig aangepast, dat het eerste uur 11 groepen overblijven en het tweede uur 10. Op die manier kan worden volstaan met elf gediplomeerde groepsleidsters (zowel vrouwen als mannen). Na de twee uur overblijf hebben de leidsters een half uur pauze en vervolgens gaan ze aan het werk in de naschoolse opvang, vertelt de coördinator.

Een nadeel van deze manier van organiseren is, dat door de roosterwijziging niet alle leerkrachten meer tegelijk pauze hebben en dan bijvoor-

beeld niet kunnen vergaderen. Ook speelt bij een vroege pauze mee, dat kinderen 's ochtends vaak beter cognitief kunnen werken en de tijd daarvoor nu korter is, aldus de schoolleider.

De verantwoordelijkheden van tussenschoolse opvang en school zijn steeds duidelijker geworden en ook de veranderingen worden op papier gezet. Het contact tussen de school en de overblijf is goed. Mede omdat de groepsleidsters in een of twee groepen werken is er een goede overdracht van de groep mogelijk. Als er iets is gebeurd (bijvoorbeeld dat een kind ziek is geworden of is gevallen) dan praten groepsleidster en leerkracht daar even over. De regels van de school en de kinderopvang sluiten op elkaar aan.

De grootste verandering ten opzichte van de situatie van vóór de professionalisering is, dat de groepsleidsters hun eigen problemen in de groep oplossen, 'hun eigen band plakken'. De leerkrachten krijgen daardoor een rustige groep na de pauze en hoeven de groep niet eerst 'op orde te krijgen' of vrijwilligers te helpen met problemen in de groep.

De coördinator benadrukt dat er veel overleg nodig is en veel vertrouwen. School, leerkrachten, ouders en kinderopvang moeten echt voor 100% meewerken, anders moet je zo'n samenwerking uit je hoofd zetten.

De Anwende • Aalden

professionele kinderopvang, in multifunctioneel gebouw

De overblijf voor basisschool de Anwende in Aalden wordt verzorgd door de stichting kinderopvang Drieluik. Er zijn heldere afspraken gemaakt over de verantwoordelijkheid: als de kinderen bij de overblijf zijn ligt de verantwoordelijkheid volledig bij Drieluik. De ouders doen direct zaken met Drieluik, en melden bijvoorbeeld afwezigheid ook direct bij die organisatie.

Er is minstens één keer per kwartaal structureel overleg tussen de school en Drieluik. Daarnaast wordt er overlegd bij incidenten en als individuele gedragsproblemen van kinderen daartoe aanleiding geven. Dan worden er

afspraken gemaakt over hoe daarmee om te gaan. Er zijn ook structurele afspraken gemaakt die zijn vastgelegd in een gezamenlijk reglement.

Verder is er in overleg een pestprotocol gemaakt.

Toch is er geen gedeeld pedagogisch beleid. Een bewuste keuze, omdat Drieluik de kinderen tijdens de overblijf uit de schoolse situatie wil halen – iets dat ook de school bevalt.

De overblijfkraften zijn allemaal in dienst bij Drieluik. Er waren steeds minder vrijwilligers beschikbaar en de overblijf werd te groot, vandaar de wens tot professionaliseren.

Het uitbesteden van de overblijf door de school is geleidelijk gegaan. Eerst huurde de school alleen leidsters in, maar ze wilden er helemaal van af. Een nadeel van de huidige opzet is dat het duur is. Een voordeel dat de leerkrachten worden ontlast.

De directeur van de Drieluik vindt het een vreemde zaak dat de overblijf wettelijk nog steeds valt onder de school en niet onder de kinderopvang: Het is vrije tijd van de kinderen.

Pieter Bas • Capelle aan de IJssel

stichting voor kinderopvang, in de school

IJsselkids, stichting voor kinderopvang in Capelle aan den IJssel verzorgt de tussenschoolse opvang voor twee scholen in Capelle, waaronder de katholieke basisschool Pieter Bas. Deze opvang vindt plaats in de school zelf, maar wordt helemaal geregeld door IJsselkids. De school heeft 260 leerlingen, waarvan er gemiddeld 80 per middag overblijven. Naast de TSO op scholen biedt IJsselkids – alleen voor kinderen die ook al van hun naschoolse opvang gebruik maken – op hun eigen locaties ook een TSO aan. In beide gevallen houdt men zich aan de – strenge – eisen die gesteld worden aan de kinderopvang, al is de begeleidster-ratio bij de TSO op de scholen wel wat lager (1 op 15 in plaats van 1 op 10). Een ander belangrijk verschil met de kinderopvang is dat IJsselkids met de scholen heeft afgesproken dat ze geen wachtlijsten mogen hanteren, de school is namelijk verplicht TSO voor elk kind mogelijk te maken.

De directeur van de Pieter Bas vertelt dat de school voor deze vorm van TSO heeft gekozen om de leerkrachten te ontlasten; in het verleden moesten zij namelijk zelf de overblijf verzorgen. Eerst is er toen nog geprobeerd het op te lossen met vrijwillige overblijfmoeders. Die hadden echter minder gezag dan de leerkrachten en dit leverde zoveel problemen op met onrust in de klas na de middagpauze dat er uiteindelijk is gekozen voor een professionele oplossing.

Bijkomend voordeel is dat veel kinderen nu dezelfde leidsters hebben bij de TSO en de naschoolse opvang, zodat ze elkaar beter kunnen leren kennen. Ook het feit dat de voortgang nu gewaarborgd is en er altijd voldoende leidsters zijn wordt als voordeel genoemd. Als advies aan andere scholen heeft de directeur van de school dan ook: "Zoek zo snel mogelijk een samenwerkingspartner aan wie je de TSO kunt uitbesteden!"

Er is regelmatig overleg tussen de school en IJsselkids; daarin komen de algemene gang van zaken en het gebruik van het gebouw aan de orde en soms, als daarvoor aanleiding is, het gedrag van kinderen.

Daarnaast hebben de leidsters regelmatig contact met de leerkrachten. Dat wordt ook bevorderd door het feit dat elke leidster een eigen groep heeft, die zoveel mogelijk overeen komen met de klassen. Als er dan iets is gebeurd met een kind of het zit niet lekker in z'n vel, dan wordt dat altijd even besproken.

Er is niet echt sprake van een afstemming van een pedagogisch visie tussen de school en de TSO, wel zijn er enkele afspraken gemaakt over de omgang met de kinderen. Ook gelden de regels van de school gewoon tijdens de TSO, "al was het maar omdat de kinderen dan nog steeds gewoon in het schoolgebouw zijn", aldus de directeur van de school.

Op een andere school waar IJsselkids al langer de overblijf verzorgt, leverde dit in de praktijk echter wel eens moeilijkheden op, aldus de directeur van IJsselkids: "Het is soms wel een valkuil, dat leerkrachten willen dat we hun straffen voortzetten. Dat doen we dus niet, want het is al zo zwaar voor kinderen; de sferen moeten wel gescheiden blijven."

IJsselkids heeft ook een eigen pedagogisch beleid en dat is aan de scholen voorgelegd. Bijzonder is dat IJsselkids zelf een pedagoog in dienst heeft, die ingezet kan worden als leidsters vermoeden dat er iets is met een kind.

De kinderen die gebruik maken van de TSO kunnen hier dus ook gebruik van maken. Ouders hoeven voor een dergelijke observatie niet extra te betalen. Als er sprake is van een mogelijke doorverwijzing voor een behandeling wordt dit altijd kortgesloten met de school en met de ouders.

de Noordlinde • Enschede

kinderopvang organiseert, binnen school

Omdat ouders tegenwoordig vaak allebei een baan buitenshuis hebben, biedt Bedrijfstijdenschool de Noordlinde in Enschede de gelegenheid voor hun kinderen om van 7.30 tot 18.00 uur op school te verblijven. Het bijzondere van de Noordlinde is bovendien, dat de coördinator van de tussen-schoolse opvang daarnaast ook klasse-assistent is én leidster bij de naschoolse opvang. Deze opzet is geïnspireerd op de functie van een Zweedse 'fritidspedagoger'. Het grote voordeel ervan is, dat de kinderen vertrouwd zijn met de leidster. De overgangen van school naar overblijf en naschoolse opvang verlopen daardoor vloeiend, en de continuïteit van de pedagogische visie is optimaal. De regels mogen bij het overblijven iets losser zijn, er wordt immers geen instructie gegeven, maar ze sluiten wel heel goed aan.

De Noordlinde is een zwart-witte openbare basisschool in Enschede Noord, waar uiteindelijk alle scholen een brede school aanpak zullen realiseren. De school heeft twee vestigingen en de 'fritidspedagoger' werkt op de vestiging Zaanstraat. Die heeft 130 leerlingen, waarvan ongeveer de helft overblijft. Groep 1 en 2 blijven samen over met twee moeders. De groepen 3-7 worden gemengd en blijven over in drie klassen met elk een moeder. Groep 8 blijft over op de andere locatie van de school. De kinderen spelen eerst een half uur buiten en gaan dan binnen eten. Voor het opruimen hebben de kinderen corvee en je ziet ook dat ze elkaar daar spontaan bij helpen.

De overblijfmoeders hebben in principe vaste groepen en werken veelal drie dagen (en blijven onder de maximale vrijwilligersvergoeding).

De coördinator draaide eerst zelf ook een groep, maar nu er voldoende

overblijfmoeders zijn kan zij rondlopen en kijken hoe het gaat. Er is een keer per kwartaal overleg met de overblijfmoeders. Daarnaast heeft de coördinator met alle moeders een gesprek gevoerd en betreft zij ze bij wat er speelt. Bijvoorbeeld bij het opstellen van regels en afspraken over het consequent handhaven ervan. Die regels zijn behandeld in de klassen en daar is ook besproken of kinderen het ermee eens konden zijn.

Er is nu ruim twee jaar ervaring en de organisatie en verdeling van verantwoordelijkheden is helder en loopt naar tevredenheid. Dat blijkt ook uit een evaluatie die ook is gehouden omdat de Commissie Dagindeling de bedrijfstijdschool als pilot heeft gesubsidieerd. De opzet blijkt een moeilijke start gehad te hebben. De eerste 'fritidspedagoger' bleek bijvoorbeeld niet de juiste persoon voor de functie en het duurde lang om een nieuwe te vinden.

Inmiddels wordt de coördinator als persoon en door de manier waarop zij de functie waarmaakt door de schoolleider de belangrijkste succesfactor genoemd. Dat maakt de opzet misschien ook kwetsbaar, ook omdat je waarschijnlijk niet snel opnieuw iemand met hbo (zoals de huidige coördinator) voor deze mbo-functie zult kunnen krijgen.

Als voorwaarden voor een goed verloop noemt de schoolleider verder goede en persoonlijke relaties met alle betrokken organisaties, zodat je wilt kijken wat je voor elkaar kunt betekenen; en creatief kunnen zoeken naar financiële oplossingen, bijvoorbeeld de kinderopvang huur laten betalen voor ruimtes en dat geld besteden aan de leidster.

Verschillende basisscholen • Dordrecht

kinderopvang organiseert, buiten school

De verantwoordelijkheden inzake het overblijven zijn door een aantal scholen overgedragen aan de Centrale Organisatie Kinderopvang Drechtsteden (COKD), die eetcafé's beheert en daar voor de scholen de tussenschoolse opvang verzorgt. Er zijn contracten gesloten en afspraken gemaakt over de kosten, verder doet COKD alles zelf (ook de betaling via automatische incasso).

"Wij hebben duidelijke afspraken gemaakt met de scholen" aldus de

coördinator, maar volgens haar is in de wet een aantal zaken niet goed geregeld: de essentie van de overblijf, de verantwoordelijkheid van de scholen met betrekking tot ruimten, de vraag waar je leidsters kan halen, de belastingen en de vraag of zij in hun recht staan als ze een kind zouden willen weigeren. "In de IOS-cursus die ik heb gevolgd, hebben we hierop ook geen goed antwoord kunnen krijgen. Veel van wat daar besproken werd had toch met de buitenschoolse opvang te maken."

Op de vraag waarom voor deze vorm van overblijf is gekozen, antwoordt de coördinator: "Wij hebben de school benaderd en de directeur was er direct voor te porren. Het is voor hen een stuk gemak en geeft aanzien om het professioneel geregeld te hebben. Daarnaast, en dat is ook mijn hoofdmotto, ziet men in dat het goed is voor de kinderen om even uit de school weg te zijn. Voor de leidsters is het ook prettig dat het buiten de school is. Zo hebben ze meer verantwoordelijkheid en worden voor vol aangezien. Nu zijn ze voor de kinderen echt 'juf'; in de school was je toch vooral 'de moeder van'."

Brede school Vlierenbroek • Breda

kinderopvang organiseert, buiten school

De Brede school in de Bredase wijk Haagse Beemden is gesitueerd aan de Vlierenbroek. De buitenschoolse activiteiten worden gecoördineerd vanuit de stedelijke welzijnsorganisatie en daar valt ook een overblijfproject onder. Daarbij zijn naast professionals uit onder meer de buitenschoolse opvang ook ouders/vrijwilligers van de twee deelnemende scholen betrokken en mensen met Melkert-banen. De ca. 40-50 kinderen blijven samen over in de ruimtes van de buitenschoolse opvang, die huiselijk en gezellig zijn ingericht.

Bij het overblijfproject was het zoeken van een gemeenschappelijke basis van belang, bijvoorbeeld omdat het om een samenwerking van een openbare en een katholieke school gaat. De coördinator vindt eensgezindheid over de basis van hoe je met kinderen omgaat heel belangrijk. Daarbij moet iedereen bereid zijn naar de anderen te luisteren. Want niet alleen

de scholen hechten aan hun identiteit, ook de kinderopvang heeft heldere opvattingen over hoe ze het wil doen en welke kwaliteit ze wil handhaven. Iedereen doet wat water bij de wijn zonder dat de eigen minimumgrenzen overschreden worden. Op die manier zijn gezamenlijke huisregels overeen gekomen en die worden goed gecommuniceerd.

Bij een recente evaluatie vonden gediplomeerde groepsleidsters wel, dat er over de pedagogische uitgangspunten eens inhoudelijk gepraat zou kunnen worden met alle betrokkenen. Ook vrijwilligers geven aan eenduidige regelgeving belangrijk te vinden.

Haanstraschool • Leiden

leerkrachten, ouders en Melkert-banen

In de binnenstad van Leiden staat aan een van de grachten de bijzonder-neutrale Haanstra school met 250 leerlingen. De Haanstra school kent een continu rooster en alle kinderen blijven over. Aanvankelijk deden de leerkrachten zelf het overblijven, wat zij ook wilden in verband met het pedagogisch klimaat en de sfeer. Maar sinds de Arbo-dienst een half uur pauze voor leerkrachten verplicht heeft gesteld, wordt de overblijf gedaan door leerkrachten, ID-ers en ouders. Die combinatie is uit nood gekozen, maar wordt goed gevonden in verband met het pedagogisch klimaat. Overblijfouders weten vaak aanvankelijk niet goed wanneer in te grijpen, waardoor zaken onnodig groter worden; later kan de leerkracht zich wat terugtrekken in dat opzicht. Er zijn twee ID-ers en er is een pool van drie overblijfmoeders.

De school bestaat uit 10 groepen. De drie kleutergroepen eten samen in een zaal met drie overblijfmoeders, terwijl de leerkracht in de buurt is. De overige groepen eten in de klas met hun leerkracht. Alle kinderen gaan na het eten twintig minuten buiten spelen. De groepen doen dat om de beurt omdat het schoolplein zo klein is. Dan surveilleert de conciërge samen met een leerkracht en twee overblijfmoeders.

Bij het opzetten van de huidige manier van overblijven had een van de leerkrachten een taak. Het betrekken van ID-ers en ouders bij het buiten-

spelen en een rol voor leerkrachten bij het eten wordt ook aan andere scholen aanbevolen.

De ouders die als overblijfkraft werken worden op dit moment niet betaald, zoals de ouders van alle kinderen ook niet betalen voor het overblijven. Maar dat kan allebei veranderen in de toekomst.

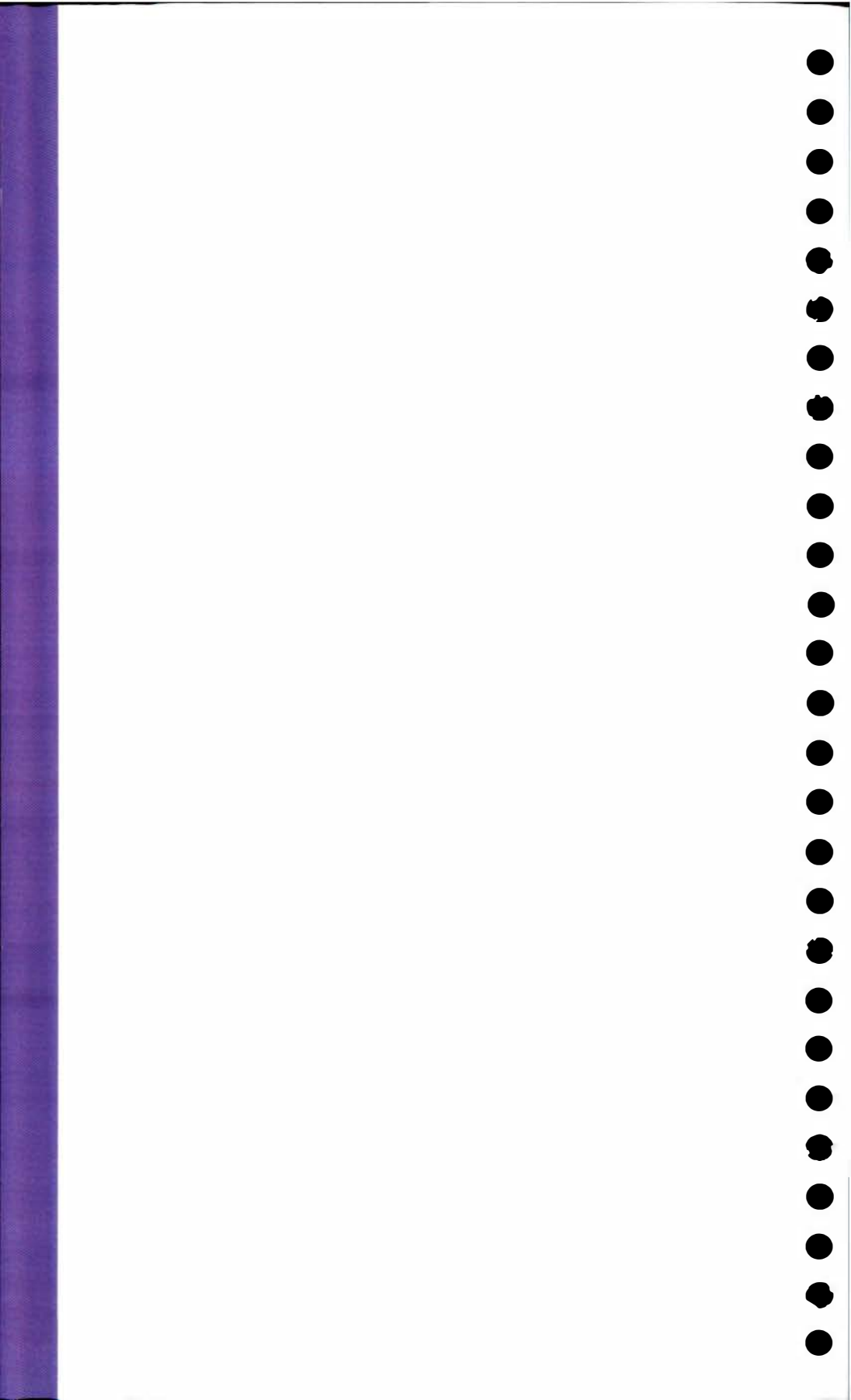

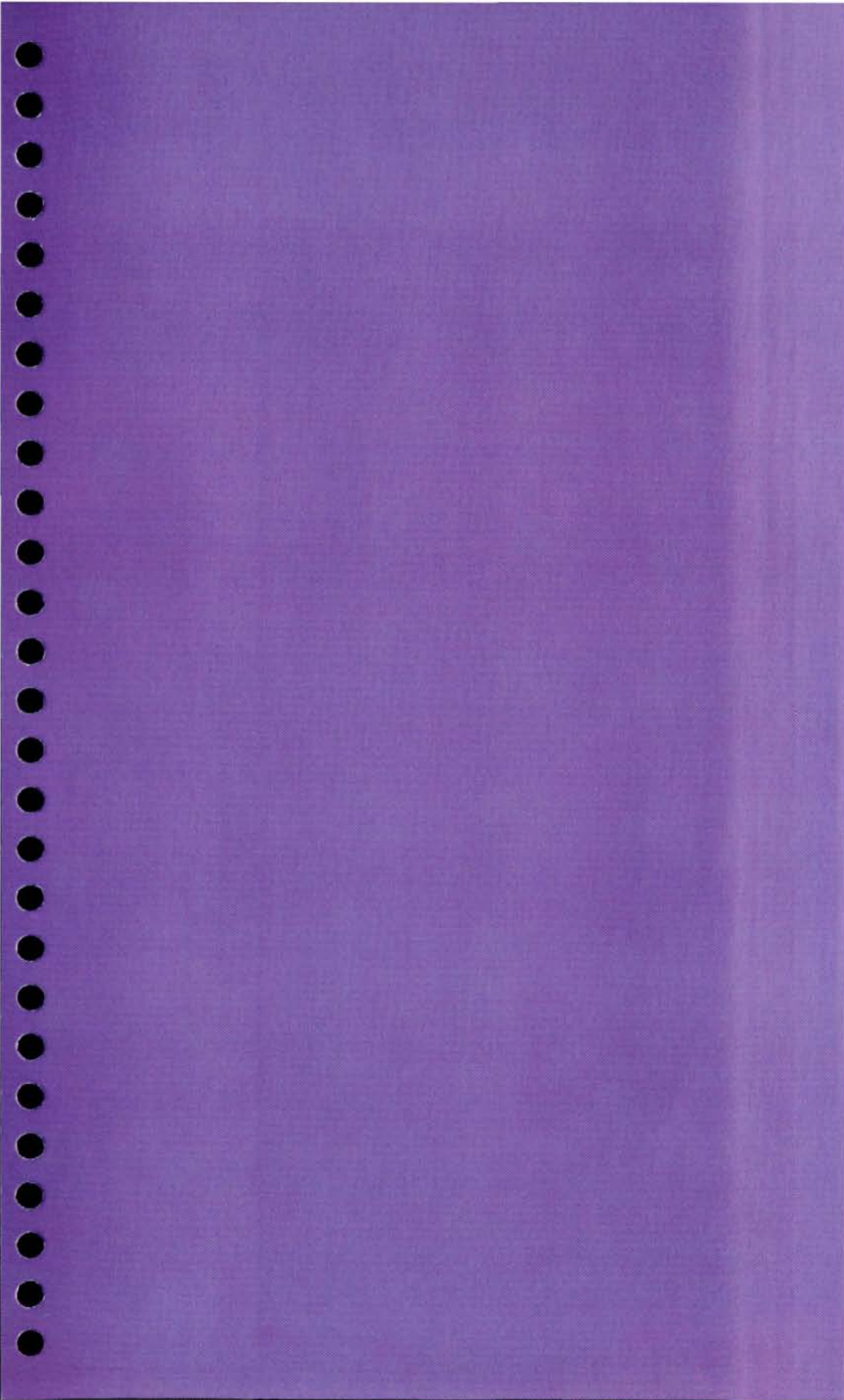
Buikslotermeerschool • Amsterdam

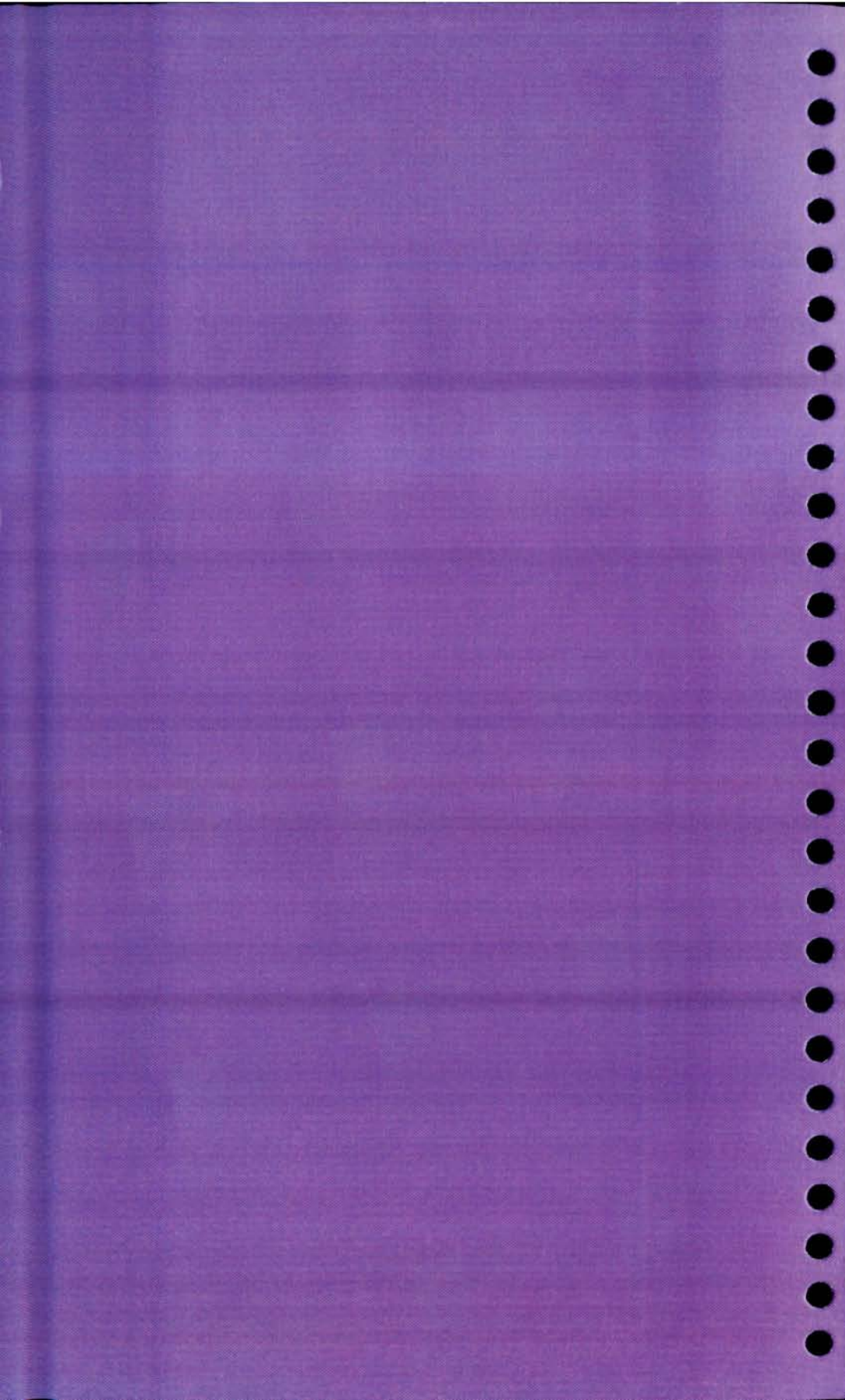
coördinator vanuit de stadsdeelraad

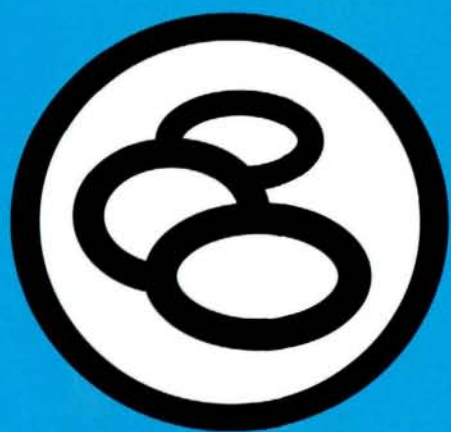
De Buikslotermeerschool ligt in het stadsdeel Amsterdam-Noord en dat stadsdeel heeft als een van de weinige een verantwoordelijkheid voor het overblijven op zich genomen.

Al tien jaar lang wordt een welzijnsmedewerker gefinancierd, die de organisatie en professionalisering van het overblijven op de 26 scholen in Noord tot taak heeft. Zij heeft een handleiding geschreven voor coördinatoren van de overblijf, ze organiseert cursussen, ze bezoekt de scholen regelmatig en ze fungeert als aanspreekpunt. De rol die het stadsdeel speelt maakt de tussenschoolse opvang in Amsterdam-Noord bijzonder en een voorbeeld voor andere gemeenten. Die bijzonderheid komt vooral tot uitdrukking in de professionalisering van de mensen die het werk in de tussenschoolse opvang doen. Maar op de organisatie, de ruimte, de financiering en de activiteiten heeft de gemeente geen invloed.

financiën

financiën

kern van de problematiek

De overblijf voor de kinderen is momenteel de enige schakel in de dag die volledig afhankelijk is van financiering door ouders. Het vacuüm in de regelgeving en daaruit volgende onduidelijkheid over verantwoordelijkheid, uit zich ook in de financiering. Resultaat daarvan in de praktijk is, dat de ouders de overblijf zelf moeten bekostigen.

Bijkomend probleem is dat de overblijf niet is opgenomen in de regelingen voor kinderopvang, zodat ouders geen aanspraak kunnen maken op financiering of een bijdragen van hun werkgever, zoals dat bijvoorbeeld wel mogelijk is voor kinderopvang in de voorschoolse periode. En het regelen van overblijven volledig door professionals is niet goedkoop. Wanneer de overblijf wordt uitbesteed aan een opvangorganisatie – een veel overwogen oplossing – zullen de kosten sterk stijgen.

De meeste leidsters van tussenschoolse opvang zijn vrijwilligers en krijgen een kleine vergoeding voor hun activiteiten. Het is wettelijk toegestaan een vrijwilligersvergoeding uit te keren, zonder dat daarover belasting en premies betaald hoeven te worden, zolang ze beneden een grens blijven (in 2003 maximaal 20 euro per week tot een maximum van 700 euro per jaar). In sommige gevallen krijgen overblijfkrachten meer dan de maximaal vrijgestelde vrijwilligersvergoeding. De instelling die de overblijf organiseert is dan in de meeste gevallen nog steeds geen loonheffing verschuldigd als zij de betaalde vergoeding doorgeeft aan de belastingdienst.

Bij overschrijding van de genoemde grenzen is geen vrijstelling meer van kracht voor de premies werknemersverzekering. Vandaar dat enkele instellingen die overblijven organiseren al bezoek hebben gehad van een uitvoeringsorganisatie werknemersverzekeringen (UWV, vroeger bijvoorbeeld GAK of Cadans).

Er bestaat grote onzekerheid in het veld over hoe het nu precies zit met de belasting en er is angst voor de betrokkenheid van uitvoeringsorganisaties werknemersverzekeringen. Ter informatie is daarom de vrijstellingsregeling opgenomen in de bijlagen van dit boek. Zowel belastingdienst als UWV volgen deze regeling in hun beleid ten aanzien van vrijwilligers.

Een knelpunt van een andere omvang is het innen van de bedragen die ouders voor het overblijven betalen. Er zijn grote verschillen in de tijd en energie die daaraan wordt besteed.

een samenvatting van de oplossingsrichtingen

oplossingsrichting	voorbeeld
vergoedingen opgeven aan belastingdienst	Montessori, Breda
kinderopvang regelt, vrijwilligers via de school	Laurentius, Breda
volledige professionalisering door kinderopvang	Rotterdam
kinderopvang regelt ook kindplaatsen voor werkgevers	Capelle
kinderopvang regelt overblijfskrachten via uitzendbureau	Groningen
betaalde krachten, vrijwilligers en ingeroosterde ouders	Malden

een aantal voorbeelden van een werkbare oplossing

Montessorischool • Breda

stichting geeft vergoedingen op aan belastingdienst

Op deze school met een regionale functie blijven alle kinderen over, 16 groepen en totaal zo'n 380 kinderen. Het streven is: kwalitatief goed overblijven, waardoor kinderen zich kunnen ontwikkelen 'zoals Maria Montessori het wenselijk achtte'. Elementen als vrijheid en saamhorigheid spelen de hele dag, ook tijdens het overblijven. Dat geldt ook voor het opruimen van de eigen spullen en speelmaterialen die naar de schuur moeten.

betaling leidsters

Elke klas heeft een vaste overblijfkracht, die een onkostenvergoeding ontvangt. Vaste medewerkers en invalkrachten worden via een in het werkplan vastgestelde procedure geselecteerd, onder meer op enthousiasme en pedagogische kwaliteiten. Zij moeten 3 of 4 dagen per week gedurende het hele schooljaar van 12 tot 13 uur beschikbaar zijn. De krachten worden begeleid en doen mee aan evaluatie en training.

In de onderbouwgroep is er ook een assistent, een ouder die niet betaald wordt maar waardecheques kan verdienen waarmee onder andere het overblijfgeld betaald kan worden. Als je ca. 16 keer assisteert dan hoef je het volgende jaar niet te betalen voor een kind, maar je kunt er ook de ouderbijdrage of schoolreisjes mee betalen of schenken aan de school. De overblijfcommissie

bepaalt wie als assistent kan worden ingezet en bij welke groep die gaat werken. Destijds (in 1997) is voor deze opzet gekozen om het hoofd te bieden aan het probleem van voldoende ouders als vrijwillige overblijfkrachten, en alle betrokkenen zijn er nog steeds tevreden over.

betaling door ouders

Er is een Stichting Tussentijdse Opvang Regeling Montessorischool opgericht (STORM). Het bestuur van de stichting stelt het jaarbedrag voor het overblijven vast en vóór eind juni voorafgaand aan het schooljaar moet dat bedrag worden overgemaakt of er moet een machtiging tot periodieke overschrijving voor worden afgegeven (waarvan de eerste termijn voor het schooljaar wordt geïnd). Er is een procedure voor het geval er toch niet op tijd betaald wordt. Dit schooljaar is het bedrag 90 euro. De overblijfkrachten krijgen 9 euro per uur, de assistenten de helft.

De belastingdienst zag de stichting eerst als werkgever, maar nu wordt wel opgegeven hoeveel er betaald wordt zonder dat de inkomsten worden beschouwd als komend uit een officieel dienstverband. Er hoeven dus geen lasten en dergelijke over betaald te worden – waardoor de overblijf iets van driemaal zo duur zou worden. ♦

Sint Laurentius • Breda

inzet kinderopvang, vrijwilligers via de school

Het professionaliseren van overblijven op de katholieke Laurentius basisschool was een experiment in het kader van de Commissie Dagindeling, dat in augustus 2001 begon. De inzet van beroepskrachten zou moeten leiden tot verbetering van de pedagogische kwaliteit. Dat wil zeggen dat de kinderen onder pedagogisch verantwoorde begeleiding eten, spelen en tot rust komen.

Inzet van kinderopvang organisaties werkt in het algemeen kostenverhogend, omdat professionals duurder zijn dan vrijwilligers. Voorwaarde van het experiment was, dat het kostendekkend moest zijn. Vrijwilligers bleken echter niet werkzaam te kunnen zijn bij de kinderopvang organisatie, omdat de belastingdienst het als een arbeidsrelatie ziet met alle gevolgen van dien. Dat is opgelost door de vrijwilligers via de school te laten werken, maar dat is eigenlijk geen gewenste situatie.

In de sportwereld en bij gastouders in de pleegzorg worden uitzonderingen gemaakt op de regels van vrijwilligersvergoedingen en arbeidsrelaties, en de coördinator van het project (die werkt bij de kinderopvang in Breda) vraagt zich af waarom overblijfkrachten niet ook als uitzonderingen kunnen worden aangemerkt. De rijksoverheid heeft aangegeven daartoe vooralsnog niet bereid te zijn.

De vrijwilligers ontvangen 8,40 euro per dag en kunnen dan tweemaal per week werken en binnen de maximale vergoeding per jaar blijven. De kinderopvang leidsters kosten gemiddeld 17,63 euro per uur en de kinderopvang organisatie rekent 16% voor overhead en coördinatie. Uitgangspunt is een gediplomeerde leidster en een vrijwilligster op gemiddeld dertig kinderen.

Ouders betalen 2,61 euro per keer bij een abonnement of 3,29 euro met een strippenkaart.

De Blijberg • Rotterdam

volledige professionalisering is drie maal zo duur

De Blijberg in Rotterdam Noord heeft gekozen voor een professionalisering van de overblijf. Een consequentie daarvan is, dat de prijs van het overblijven nu 200 euro per kind per jaar is en dat is ongeveer drie keer zoveel als toen er met vrijwilligers werd gewerkt. Voor sommige ouders schijnt dat ook een van de redenen te zijn geweest om hun kind(eren) van school te halen. En ook onder de andere ouders worden er soms kritische geluiden over gehoord. Het is mogelijk dat ouders uit de medezeggenschapsraad lid worden van de ouderraad van de buitenschoolse opvang. Tot nu toe is daar echter geen gebruik van gemaakt, maar dat gaat binnenkort wel gebeuren.

De hoge prijs hangt ook samen met een meer algemeen knelpunt, dat duidelijke wet- en regelgeving ontbreekt. In de huidige situatie betalen werkgevers niet mee en ouders dus alles zelf. De school voelt zich wel verantwoordelijk voor de kinderen, maar niet voor de tussenschoolse opvang. Vandaar dat afspraken zo belangrijk zijn.

Capelle aan den IJssel

kinderopvang tweemaal zo duur; ook bedrijfsplaatsen

De tussenschoolse opvang op Basisschool Pieter Bas in Capelle aan den IJssel wordt volledig verzorgd door stichting voor kinderopvang IJsselkids. Kinderen staan voor de overblijf bij deze stichting ingeschreven en de ouders betalen ook direct bij de stichting. De school heeft hier dus geen bemoeienis meer mee.

Wel is er de afspraak dat eventuele prijsverhogingen door de stichting altijd vooraf voorgelegd moeten worden aan de medezeggenschapsraad van de school. De prijzen zijn de afgelopen jaren flink gestegen, zo vertelt de directeur van de school: "Toen de organisatie van de overblijf werd overgenomen door de stichting verdubbelden de kosten voor de ouders. Daar schrokken veel ouders wel even van, maar toen zij hoorden dat de kinderen daarvoor ook een lunch krijgen vond vrijwel iedereen het in orde. Uiteindelijk zijn ouders nauwelijks meer kwijt." Ouders kunnen betalen met een strippenkaart; voor 16 keer overblijven kost die 47,19 euro. Een strippenkaart blijft de hele schoolcarrière van het kind geldig.

Daarnaast biedt IJsselkids bedrijfsplaatsen aan, zij kunnen dat doen omdat zij een vergunning hebben als kinderopvang en omdat bedrijven ervoor willen betalen. Een bedrijfsplaats kost per jaar, voor vier dagen per week, 455 euro, maar daarvan nemen de werkgevers van de ouders een groot deel voor hun rekening.

"Wat wel een probleem is, is dat de subsidieregeling die er bij de kinderopvang wel bestaat voor minder draagkrachtige ouders niet van toepassing is op de tussenschoolse opvang. Overigens maken in de praktijk toch kinderen uit alle inkomensgroepen gebruik van de overblijf", aldus de directeur van IJsselkids.

Haydn school • Groningen

werving overblijfkrachten via uitzendbureau

Op de Haydn school organiseert de Stichting Kinderopvang (SKSG) de overblijf. De overblijfkrachten zijn vooral studenten, van allerlei studierichtingen, die graag met kinderen moeten werken om aangenomen te worden. Zij worden geworven via een uitzendbureau, en de coördinator die door de SKSG op de school gedetacheerd is houdt met hen een sollicitatiegesprek.

De coördinator is voor 10 uur per week gedetacheerd op de school en zij houdt onder meer de aanmeldingen en mutaties voor de overblijf bij. Een uitdraai daarvan dient als presentielijst en gaat naar de penningmeester van de Stichting Overblijven, die via incasso's de gelden int. Bij incidentele deelname aan de overblijf wordt eenmalig of via een strippenkaart betaald aan de coördinator en het innen van dat geld kost soms moeite. Structureel overblijven kost 2 euro, incidenteel 3 euro. Aan het uitzendbureau wordt iets van 27 euro per anderhalf uur betaald, waarvan de overblijfkrachten naar schatting ongeveer de helft overhouden. ■

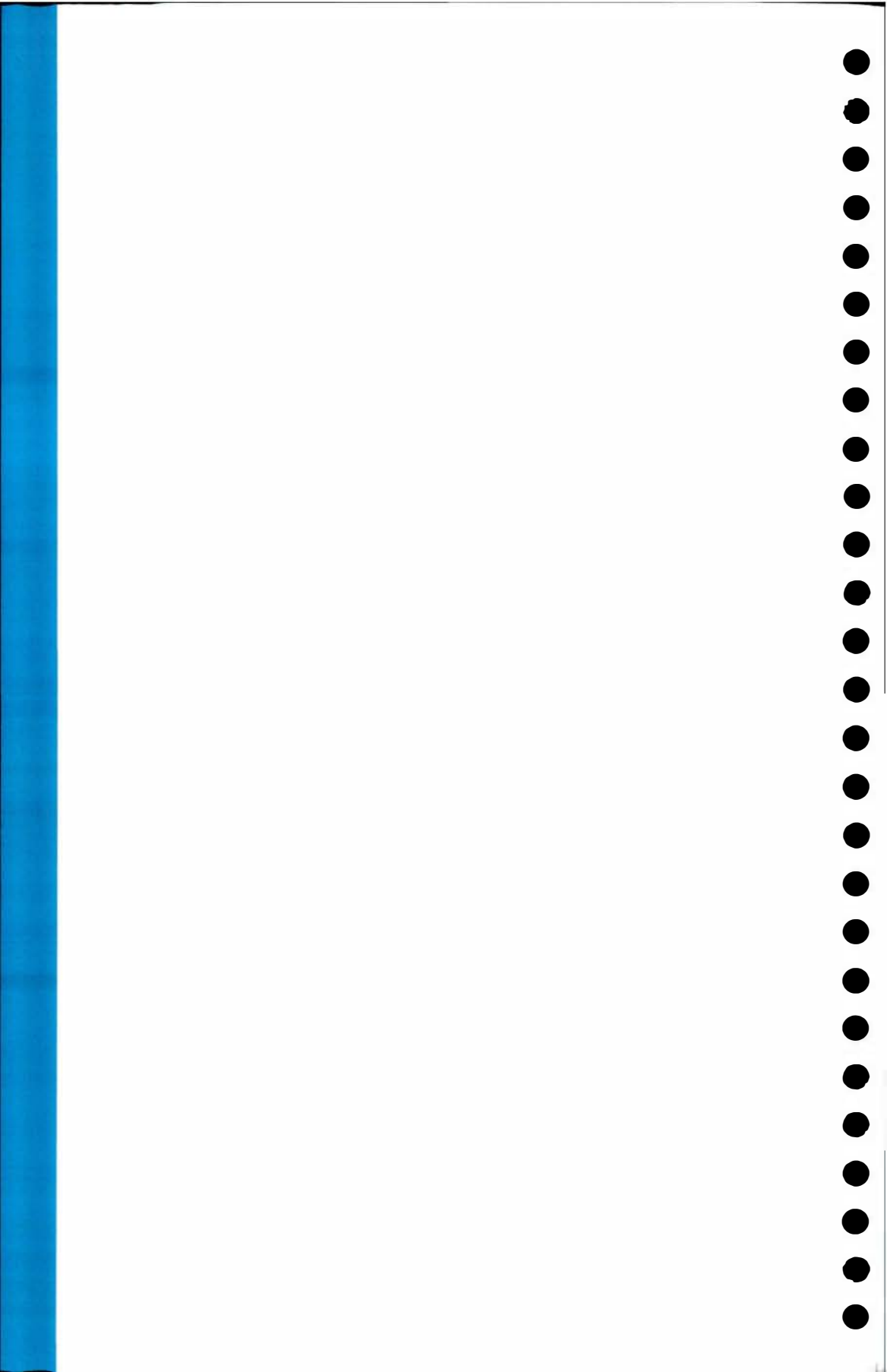

Vuurvogel, Malden

betaalde en ingeroosterde inzet

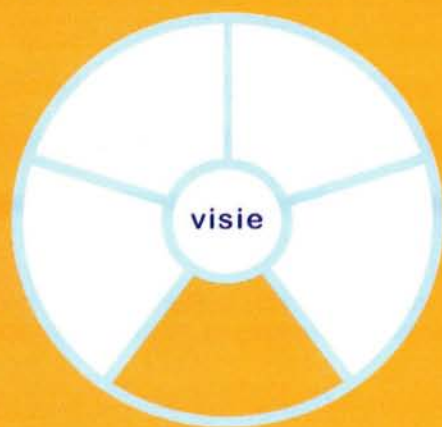
Het overblijfteam op Jenaplanschool Vuurvogel in Malden bestaat uit een coördinator en overblijfbegeleiders (dat zijn betaalde krachten, vrijwilligers of ingeroosterde ouders). Alle ouders van vaste overblijfkinderen worden minimaal twee maal per jaar ingeroosterd, om betrokken te blijven bij een dienst die van en voor hen is, maar ook om de kosten te drukken. Die ouderdeelname is een gelegenheid om te zien hoe het gaat en te vragen hoe zij het vinden gaan; deelname is ook goed voor de ouderbetrokkenheid bij school in brede zin. Iedere vestiging van de Vuurvogel kent een eigen coördinator, die vier dagen 2,5 uur in dienst is.

De Stichting wil het liefst ook de overblijfbegeleiders in vaste dienst hebben. Die krijgen voor een uur en drie kwartier per dag betaald (het minimumloon plus 20%, ca. 7,27 euro per uur) en zitten dan in het ziekenfonds. ■

deskundigheid

deskundigheid

kern van de problematiek

De positie van overblijfskrachten is over het algemeen erg onduidelijk.

Hun functie is meestal niet of niet helder omschreven. In veel gevallen zijn de overblijfskrachten moeders van kinderen op school of welwillende buurtbewoners. Zij hebben vaak de status van vrijwilliger en als er al opleidingseisen gesteld worden zijn die laag of in de praktijk niet te handhaven. Wel zijn er de laatste jaren – met subsidie van de overheid – cursussen opgezet voor leidsters (o.a. door het IOS en de VOO i.s.m. het ROC Flevoland).

Het gebrek aan professionaliteit houdt ook verband met een algemener probleem: men kan niet genoeg overblijfskrachten vinden, of die nu professioneel zijn of niet. Eén van de factoren die hierbij een rol speelt is het feit dat het gaat om een aanstelling voor een klein deel van de dag, die wel de dag opbreekt.

Dat de kwaliteit van overblijfskrachten te wensen over laat is voor alle betrokkenen een probleem – voor de kinderen en hun ouders, voor leerkrachten en de overblijfskrachten zelf. Ouders geven aan dat de sfeer daardoor door de kinderen niet als prettig ervaren wordt. Als kinderen daardoor niet naar de overblijf willen, levert dit voor de ouders ook praktische problemen op, velen van hen zijn namelijk afhankelijk van de overblijf omdat ze op dat tijdstip werken. Leerkrachten merken dat zij na een onrustige overblijf een onrustige klas terugkrijgen, hetgeen ten koste gaat van de effectieve leertijd. Op sommige scholen is gekozen voor een continu rooster, waarbij de leerkracht ook tijdens de (relatief korte) middagpauze de kinderen begeleidt. Dit wordt door velen als onwenselijk gezien, omdat het voor leerkrachten extra belasting oplevert. Om die reden bepaalt de Arbo-wetgeving, dat leerkrachten na een bepaald aantal uren een pauze moeten hebben.

een samenvatting van de oplossingsrichtingen

oplossingsrichting	voorbeeld
cursussen voor vrijwilligers	Flevoland Breda, Montessori
professionals inschakelen voor een deel of voor het geheel van de overblijf	Dordrecht Capelle Rotterdam
leerkrachten steunen vrijwilligers	Leiden

een aantal voorbeelden van een werkbare oplossing

'Plezier tijdens de overblijf' • provincie Flevoland

deskundigheidsbevordering en begeleiding

Als experiment van de Commissie Dagindeling heeft de organisatie *Axion* in vier gemeenten in de provincie Flevoland gewerkt aan het verbeteren van de kwaliteit van de overblijf. Een van de belangrijkste aspecten daarbij was het verhogen van de deskundigheid van de vrijwillige begeleidsters. Men heeft er bewust voor gekozen niet in te zetten op een volledige professionalisering. Ten eerste vanwege de hoge kosten die dat met zich meebrengt, die waarschijnlijk voor veel ouders niet op te brengen zijn; en ten tweede omdat daardoor wellicht veel enthousiaste vrijwilligers voor de overblijf verloren zouden gaan. 'In dit project is gekozen om juist gebruik te maken van alle kennis, ervaring en niet te vergeten het grote enthousiasme dat bij de vrijwilligers aanwezig is', zo valt te lezen in de rapportage van het experiment.

Wel is samenwerking tot stand gebracht tussen scholen en organisaties voor kinderopvang, waarbij de vrijwilligers van de overblijf begeleid worden door de professionals van de kinderopvang: 'Een combinatie dus van één professionele kracht en een aantal vrijwilligers. Dit betekent een verbetering van de kwaliteit tegen een betaalbare prijs', aldus de rapportage. De exacte invulling van de samenwerking hing af van de lokale omstandigheden in de gemeente. De samenwerking bleek niet probleemloos. Ten eerste was er sprake van cultuurverschillen tussen de kinderopvang en de overblijf, die vaak weinig structuur kent. De professionals vanuit de kinderopvang vonden het moeilijk in deze situatie goed te functioneren. Ten tweede was onderschat over welke vaardigheden deze professionals moesten beschikken om vrijwilligers goed te kunnen begeleiden.

Hoewel er dus niet gekozen is voor professionalisering van de overblijf, is er in het experiment wel veel geïnvesteerd in scholing en deskundigheidsbevordering van de vrijwilligers. Dit was zo'n succes dat ook vrijwilligers van scholen die niet aan het experiment meededen belangstelling toonden. Het bleek mogelijk binnen het project tegen een laag tarief ook aan hen bijscholing aan te bieden. In totaal hebben zo'n 200 vrijwilligers in Flevoland aan de bijscholing deelgenomen. Gemeten resultaat van de scholing zijn een betere omgang met de kinderen en hun wensen. Daarnaast 'bestaat de indruk dat vrijwilligers meer zicht hebben op achtergronden van gedrag en hier meer antwoord-

den bij hebben' (rapportage). Tijdens het experiment bleek tevens dat leerkrachten vaak nauwelijks op de hoogte zijn van de gang van zaken tijdens en organisatie van de overblijf. Meer uitwisseling bleek hier zeer gewenst.

Als uitkomst van het experiment zijn twee zeer bruikbare boekjes verschenen (*Kerkhoff, 2002 a en b – zie literatuurlijst*). Beide zijn te bestellen bij Axion, tel.: 0320-244259.

Blijberg • Rotterdam

professionele kwaliteit

De grootste verandering ten opzichte van de situatie van vóór de professionalisering waarvoor deze school in Rotterdam heeft gekozen is, dat de groepsleidsters van de kinderopvang 'hun eigen band plakken', hun eigen problemen met de groep oplossen. Bijvoorbeeld als kinderen ruzie maken – overigens iets waarbij kinderen worden gestimuleerd het zelf uit te praten. Toen er nog met vrijwilligers werd gewerkt vormde het oplossen van dergelijke problemen in de groep een knelpunt. De coördinator of leerkracht werd er vaak bijgeroepen en de leerkrachten kregen een onrustige groep na de pauze die ze eerst 'op orde moesten krijgen'. Nu krijgen zij een rustige groep en hebben ze zelf ook een rustige pauze. De groepsleidsters hebben immers geleerd met grote groepen kinderen om te gaan.

Montessorischool • Breda

cursussen

Op de Montessorischool in Breda zijn in een werkplan taakomschrijvingen vastgelegd van iedereen die betrokken is bij het overblijven. Op basis van deze taakomschrijvingen worden de overblijfkrachten geselecteerd – het gaat dan onder andere om het enthousiasme en de pedagogische kwaliteiten. De afspraak is om in het kader van de kwaliteitsbewaking elke maand te evalueren, waarbij de coördinatoren van het overblijven een verantwoordelijkheid hebben.

De coördinator vindt sociale contacten in het team belangrijk: "Niet alleen kijken hoe het tussen de middag gaat, maar ook een kaartje met je verjaardag en een kerstattentie. Mensen die er echt voor staan en alles goed op papier zetten, dat zijn belangrijke zaken".

De sfeer onder de overblijfkrachten is goed, eenmaal per week wordt er tijdens de koffie besproken hoe alles loopt en de coördinator (die ook leerkracht is) is daar niet eens altijd bij. Twee maal per jaar houden de overblijfkrachten een avond die zowel inhoudelijk als gezellig is.

Dit jaar zijn twee overblijfkrachten naar een cursus geweest van vijf woensdagochtenden. Die werd gegeven aan de andere kant van de stad. Als een volgende cursus op de schoollocatie gegeven kan worden, zal de belangstelling veel groter zijn.

Eetcafé's • Dordrecht

cursussen

De coördinator van de eetcafé's, waarin de *Centrale Organisatie Kinderopvang Dordrecht* (COKD) voor twee scholen de overblijf verzorgt, is zelf in loondienst bij de COKD.

Zij heeft al een hele carrière in de overblijf achter de rug; ooit begonnen als overblijfmoeder heeft ze de IOS-cursus gedaan. Toen bij de COKD haar huidige functie vrij kwam heeft ze daarop gesolliciteerd, en nu doet ze dat al weer jaren. Verder draait de opvang op vrijwillige moeders, die het vaak ook al deden toen de overblijf nog door de scholen zelf werd georganiseerd, zelfs moeders van wie de kinderen al van school af zijn. Men heeft het liefst mensen die geen kinderen op school hebben, want het werkt vaak moeilijk als je eigen kinderen er bij zitten. "Soms draaien ook leidsters van de buitenschoolse opvang mee, om gaten in de planning te vullen", zo vertelt de coördinator: "Het is namelijk erg moeilijk om vrijwilligers te vinden. En het is ook niet iedereen gegeven; je hebt wel regels en probeert structuur te bieden, maar het is ook wel chaos, je ziet dingen door de vingers, want het is toch vrije tijd voor de kinderen. Maar, sinds kort is er wel iemand via de vrijwilligersbank bij ons aan de slag."

In totaal zijn er zeven overblijfmoeders. Drie van hen hebben, net als de coördinator, de IOS-cursus gedaan. Per groep zijn er steeds 4 leidsters aanwezig, dat is dus meer dan 1 op tien kinderen. "Ze zeggen," aldus de coördinator, "dat 1 leidster op 15 kinderen voor de overblijf voldoende is, maar ik vind dat erg weinig. Dan moet je politieagentje gaan spelen, en kan je geen kwaliteit meer bieden."

Er zijn onderling duidelijke afspraken gemaakt; als er iets gebeurt moeten de leidsters dat direct terugkoppelen naar de coördinator, 'anders gaat het rondzingen'. Dan koppelt zij het weer terug met de ouders.

Capelle aan den IJssel

overblijfmoeders naar cursus, professionals in combi-functies

Op twee scholen in Capelle aan den IJssel wordt de tussenschoolse opvang verzorgd door stichting voor kinderopvang IJsselkids. Alle leidsters zijn beroepskrachten die voldoen aan de eisen die gesteld worden in de CAO kinderopvang en zijn in dienst bij IJsselkids. De leidsters werken ook bij de naschoolse opvang van IJsselkids. De uitbreiding van het werkterrein van IJsselkids is voor hen ook erg prettig, wat zo kunnen ze meer uren maken: "We kunnen ze nu vaak een bijna volledige baan bieden", zo vertelt de directeur van IJsselkids.

Op de eerste school waar IJsselkids begon met het verzorgen van de overblijf was het voor de leidsters aanvankelijk lastig hun plek in de school te veroveren, aldus de directeur van IJsselkids: "In het begin keken de leerkrachten een beetje neer op de leidsters, maar na ruim een jaar is dat wel verdwenen omdat men de professionaliteit van de leidsters zag. Als leerkrachten merken dat de leidsters ook pedagogische tips kunnen geven waar ze als leerkracht in de klas wat aan hebben komt dat vanzelf wel."

Naast de professionele leidsters zijn er – boventallig – op een van de scholen nog een aantal overblijfmoeders actief. Dit zijn ouders die graag de opstap willen maken naar de opleiding SPW-3. Als voorbereiding daarop volgen ze de IOS-cursus voor tussenschoolse opvang. Onderdeel van die opleiding is een stage, die ze dus op de school lopen. De directeur van IJsselkids vertelt dat dit enerzijds prettig is, omdat er zo 'meer handen zijn', maar dat het ook wel veel begeleiding vraagt. "En je moet toch opletten dat ze zich niet gaan bemoeien met de pedagogische aanpak, waar ze nog onvoldoende kennis van hebben", aldus de directeur.

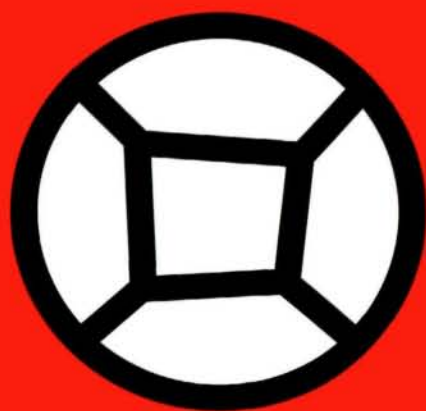
Haanstra school • Leiden

leerkrachten steunen vrijwilligers en Melkert-iers

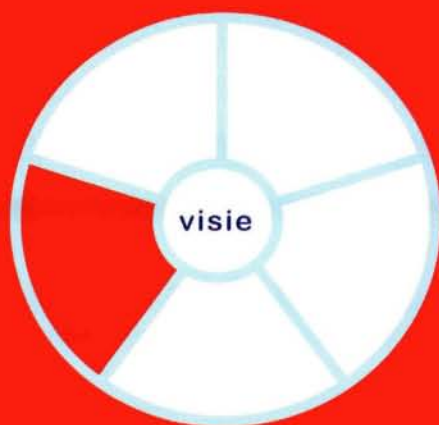
In de binnenstad van Leiden staat aan een van de grachten de bijzonder-neutrale Haanstra school met 250 leerlingen. De ideeën van de school passen bij Fröbel, Montessori en Jenaplan. Een motto van de school is: 'geef een kind geen lift maar een ladder'.

De overblijf gedaan door leerkrachten, ID-ers en ouders. Die combinatie is uit nood gekozen maar wordt goed gevonden in verband met het pedagogisch klimaat. Overblijf-ouders weten vaak aanvankelijk niet goed wanneer in te grijpen, waardoor zaken onnodig groter worden; later kan de leerkracht zich wat terugtrekken in dat opzicht. De ID-ers en de overblijfmoeders worden met andere woorden ondersteund door de leerkrachten. ■

ruimte

ruimte

kern van de problematiek

Een bijvoorbeeld door schoolleiders veel genoemd probleem is het gebrek aan geschikte overblijfruimte en (buiten)speel ruimte. Vaak blijven kinderen in de eigen klas over, is de ruimte om goed buiten te kunnen spelen beperkt en zijn er weinig speelmaterialen. Overblijven kan worden gekarakteriseerd als 'brood en spelen'. Maar de ruimtes om dat op een gezonde en verantwoorde manier te doen zijn vaak nogal klein en ongeschikt voor dat doel. Omvang en inrichting van de ruimte speelt een belangrijke rol bij exploratie en spel, en in sommige benaderingen (bijvoorbeeld die geïnspireerd op Reggio Emilia) wordt ruimte gezien als 'de derde pedagoog' na kinderen en volwassenen.

een samenvatting van de oplossingsrichtingen»

oplossingsrichting

voorbeeld

op school in de klassen en andere ruimtes

Wageningen*

in multifunctionele gebouwen
(bijvoorbeeld brede scholen)

Aalden
Heerenveen*

in ruimten van de buitenschoolse opvang

Dordrecht
Breda, Brede school

* zie deel 1: 'verhalen van drie scholen'

een aantal voorbeelden van een werkbare oplossing

Aalden

multifunctioneel gebouw

Drieluik Kinderopvang regelt de tussenschoolse opvang voor de openbare basisschool in Aalden. Sinds enige tijd delen de kinderopvang en de basisschool, samen met een katholieke basisschool, een multifunctioneel gebouw. Van de 175 leerlingen van de openbare basisschool blijven er elke middag (behalve woensdag) zo'n 35 tot 40 over. Op dit moment is er – volgens de norm die geldt voor kinderopvang – per tien kinderen een leidster. Men vindt dat echter wat aan de hoge kant en wil naar een ratio van 1 op 15 – vooral vanwege de kosten, maar men vindt het ook verantwoord omdat de kinderen al wat ouder zijn.

De overblijf vindt plaats in het multifunctionele gebouw, in de ruimte van de buitenschoolse opvang, die ook door Drieluik wordt verzorgd. Deze ruimte is bij de bouw van het nieuwe gebouw speciaal voor dit doel bestemd. De kinderen hoeven voor de overblijf dus niet het gebouw uit, ze gaan dan ook zelf van de klas naar de opvang. Alleen de jongste kinderen worden door de leidsters uit de klas opgehaald. De overblijf duurt een uur. De kinderen nemen zelf brood en drinken mee. De jonge kinderen eten apart van de oudere. Als ze klaar zijn met eten gaan ze – binnen of buiten – spelen.

De buitenspeelruimte van de BSO is echter niet zo ruim. Toch houdt men de kinderen daar in verband met de verantwoordelijkheid. Er is ook wel een groter schoolplein, maar het gebruik daarvan is niet haalbaar, want dan zijn er te weinig mensen om toezicht te houden. Overzicht is ook moeilijk omdat er op dat plein ook andere kinderen komen.

“De ruimte van de BSO is wel van alle gemakken en speelgoed voorzien” aldus de directeur van Drieluik, “zoals een pingpong- en voetbaltafel, spelletjes, boeken en tekenmateriaal.” In de ruimte zijn ook computers en een TV, maar die zijn alleen voor de naschoolse opvang:

"We willen dat de kinderen flink bezig zijn, energie kwijtraken, daarom blijven de computers en de TV tijdens de overblijf uit", zo licht de directeur toe.

De directeur stelt dat iedereen erg tevreden is met de huidige gang van zaken. "We hadden onlangs nog een gesprek over een kind, daar bleek de grote tevredenheid van de leerkrachten. Een beter reclamebord dan de school hebben we niet. We hebben de tevredenheid van de kinderen onderzocht, zij hebben het erg naar hun zin. En we hebben nauw contact met de ouders, die zeggen: god, dat wij in ons dorp zoiets hebben: geweldig!"

Dordrecht

twee gebouwen buiten school

De overblijf voor twee scholen in Dordrecht wordt helemaal geregeld door de *Centrale Organisatie Kinderopvang Dordrecht* (COKD); de kinderen worden ook opgehaald van school. De opvang is namelijk niet in de school, maar in andere gebouwen. In het ene geval is dat een gebouw tegenover de school, in het andere geval het gebouw van de speeltuinvereniging, vijf minuten lopen van de school. Vooral over de tweede constructie is de coördinator van de Eetcafé's erg te spreken: "Dat is ideaal, je bent echt even weg van de school."

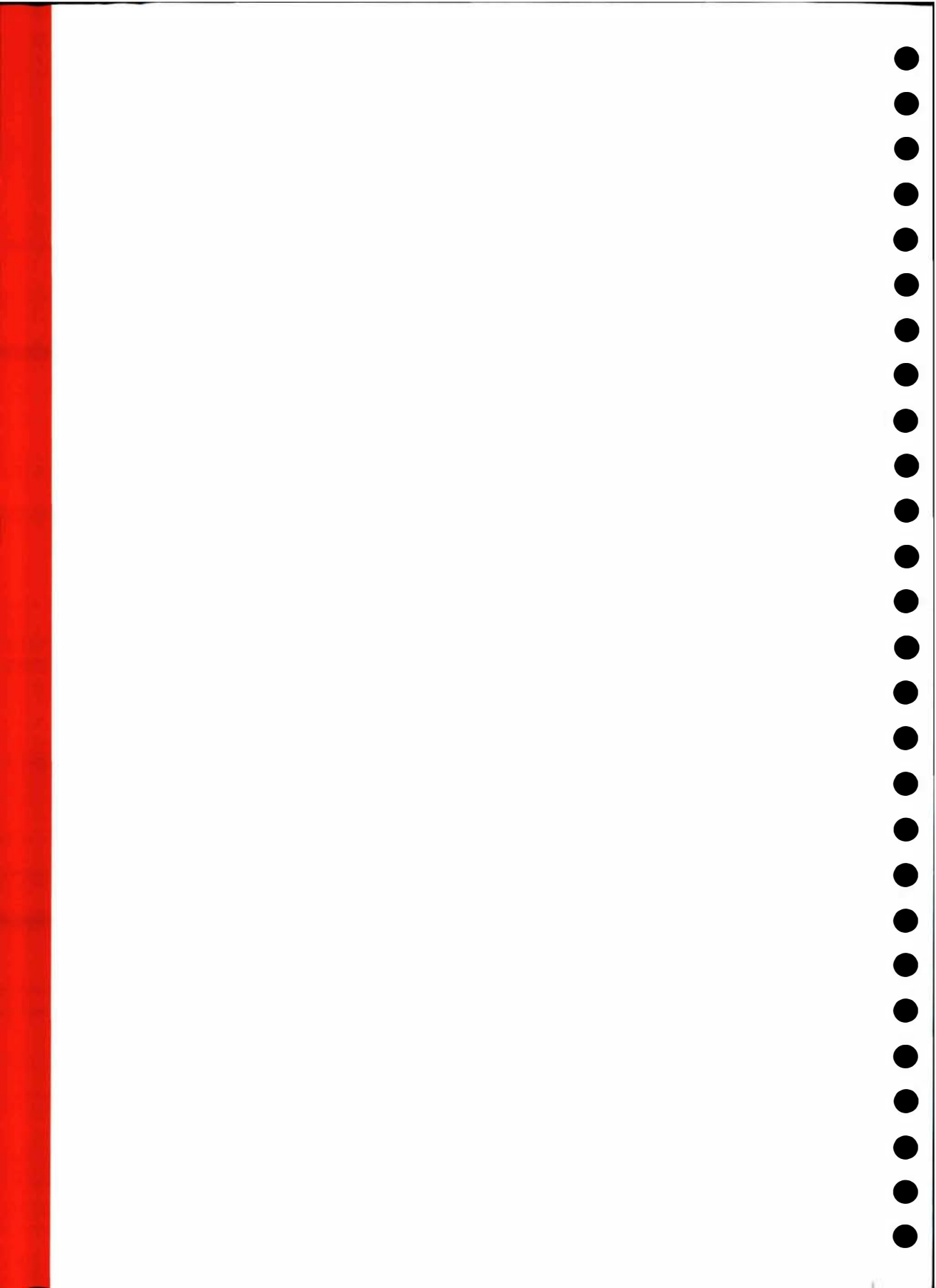
Er is dan ook bewust voor gekozen om de overblijf buiten de school te doen plaatsvinden: "De directeur is dolblij dat de kinderen even de school uit zijn, de overblijf is toch hectisch." Daarnaast is het zo dat de school geen overblijf in de klaslokalen wil en er in de school geen andere ruimten beschikbaar zijn. Bovendien, zo licht de coördinator toe: "Het is toch anders als er leerkrachten in de buurt zijn, dan wordt je als overblijfkracht niet altijd voor vol aangezien. Nu ben je je eigen baas; als het nodig is kan je op de school terugvallen, maar in principe doe je het zelf."

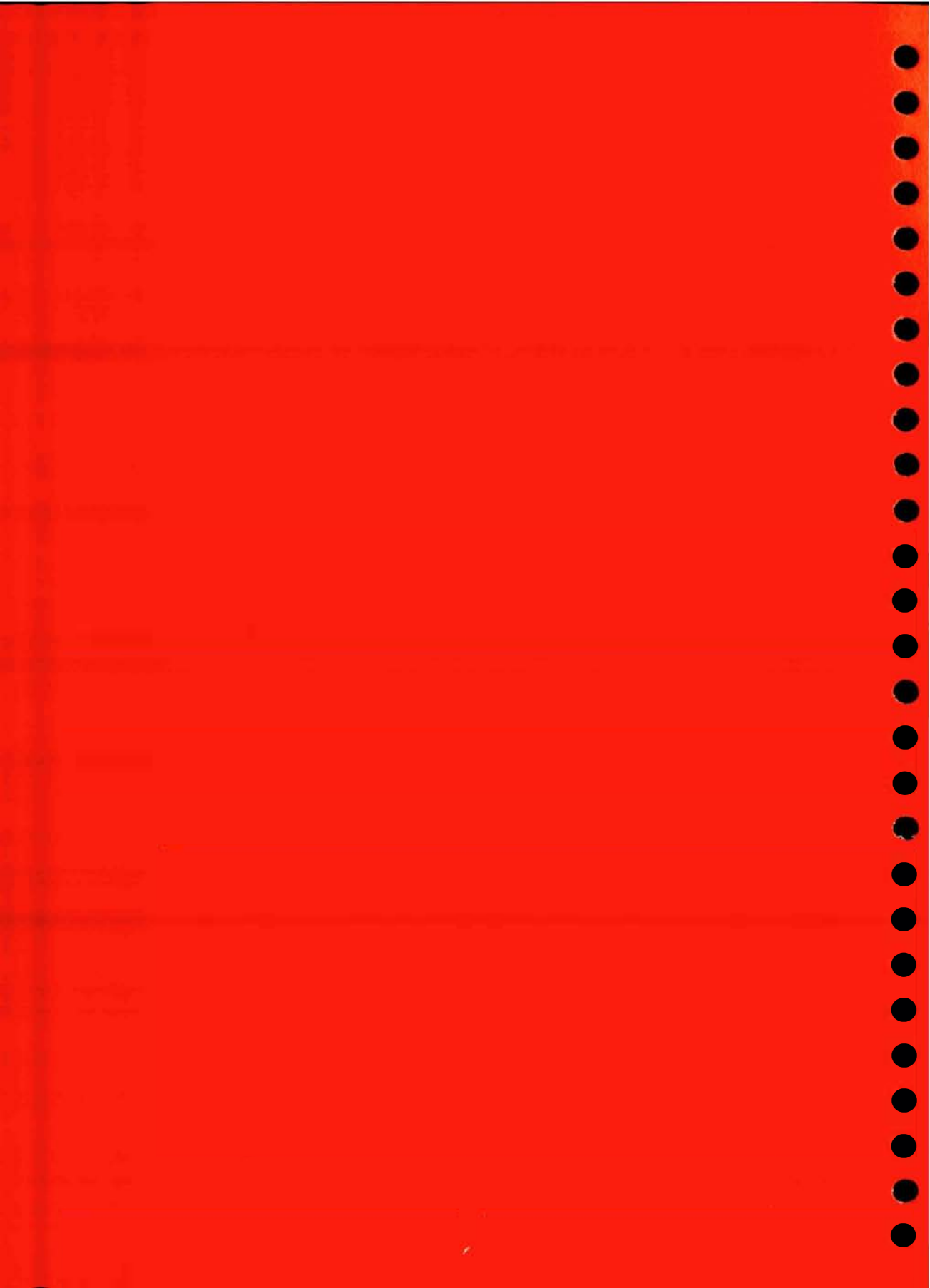

Brede school • Breda

ruimte buitenschoolse opvang

De kinderen van de twee scholen die deelnemen aan het overblijfproject van de Brede school Vlierenbroek blijven samen over in de ruimtes van de buitenschoolse opvang, die huiselijk en gezellig zijn ingericht. In het overblijfproject wordt het belangrijk gevonden om kinderen erbij te betrekken. Zo kan er ook ruimte komen voor de eigenheid van leeftijdsgroepen, oudere kinderen hebben bijvoorbeeld eigen ruimte waar ze hun muziek kunnen beluisteren. Er gebeurt veel aan sport en spel, vooral op het speelplein bij de buitenschoolse opvang. Het verharde plein meet grofweg 25 bij 35 meter en daar worden naast vrij spelen ook veel begeleide activiteiten aangeboden.

activiteiten

activiteiten

kern van de problematiek

Veel ouders, scholen en andere betrokkenen vinden de afstemming van het pedagogisch beleid tussen school en overblijf van belang. Anders kan het bijvoorbeeld zo zijn, dat er bij de overblijf heel andere regels gelden dan in de klas. Dit kan voor kinderen verwarrend zijn en maakt het zowel voor de overblijfkrachten als voor de leerkracht moeilijker de kinderen de regels als vanzelfsprekend te laten volgen.

Binnen de overblijf is nog weinig sprake van het werken vanuit een expliciete pedagogische visie (die bovendien aansluit op die van de school) waaraan concrete activiteiten met en voor kinderen zijn gekoppeld. Als het bij overblijven gaat om 'brood en spelen', dan is de pedagogische kant van dat spelen veelal onderbelicht.

een samenvatting van de oplossingsrichtingen

oplossingsrichting

voorbeeld

'brood en spelen'
vooral als spontane activiteiten

Bussum*
Wageningen*

sport en spelactiviteiten met
professionele begeleiding

Breda, brede school

samen eten als georganiseerde activiteit
(bijvoorbeeld in eetcafé)

Dordrecht
Almere
Malden

* zie deel 1: 'verhalen van drie scholen'

een aantal voorbeelden van een werkbare oplossing

Eetcafé, Dordrecht

eigen boterhammen smeren en een speeltuin

De Centrale Organisatie Kinderopvang Dordrecht (COKD) verzorgt in haar twee eetcafé's de tussenschoolse opvang voor twee scholen in Dordrecht: De Bever en De Griffioen, beide openbare basisscholen in een nieuwbouwwijk. Beide scholen hebben ongeveer 600 leerlingen, en in beide gevallen maken er per dag gemiddeld 35 kinderen gebruik van de tussenschoolse opvang, bijna allemaal omdat de beide ouders werken.

In het eetcafé krijgen de kinderen een broodmaaltijd met fruit, melk en limonade. Dit wordt dus door de COKD geregeld. De kinderen smeren zelf hun brood, de groten helpen dan de kleintjes. Opvallend is dat in het ene eetcafé echt met mes en vork gegeten wordt, terwijl dat in het andere eetcafé wat minder strikt is. Het eten duurt ongeveer een half uur, daarna gaan de kinderen spelen. De groep die in het gebouw van de speeltuinvereniging zit heeft daarbij zelfs de hele speeltuin tot hun beschikking. Maar ook binnen is er genoeg te doen, bijvoorbeeld sjoelen of tekenen. "In één van de gebouwen staat ook een muziekinstallatie, dan doen we soms de gordijnen dicht en maken de kinderen er samen met de leidsters een disco van."

Er zijn geen afspraken tussen de scholen en de COKD over de pedagogische aanpak tijdens de overblijf: "De scholen gaan er van uit dat de COKD professioneel is. Ik heb ook nog nooit een leerkracht mee gehad die kwam kijken."

"De COKD heeft wel een reglement, maar ze hebben mij nooit verteld dat ik het zus of zo moet doen. Je probeert wel normen en waarden bij te brengen; het gezond verstand van de leidsters doet

het eigenlijk helemaal.” De visie van de overblijf komt er in het kort op neer dat de kinderen rustig een boterham moeten kunnen eten en dan onder professionele leiding lekker ontspannen kunnen spelen; het is immers vrije tijd van de kinderen, en op school zijn ze al de hele tijd bezig. Maar tijdens het eten zijn er weldegelijk regels; de kinderen vinden dat prima en kennen ze feilloos, aldus de coördinator.

De kinderen helpen allemaal met opruimen, maar hoeven geen huishoudelijke klusjes te doen. Maar de actieve rol van kinderen is nog verder georganiseerd: “We kiezen elke dag de ‘helpende handjes’ uit, die mogen helpen met het uitdelen van het eten. De kinderen vinden dat fantastisch; als we een keer vergeten helpende handjes te kiezen dan vragen ze er zeker zelf om”, vertelt de coördinator. Tijdens de overblijf zitten alle leeftijden door elkaar. Daardoor is het wel druk, maar de kinderen leren zo ook van elkaar: “Dat is positief!”

Overblijfproject Brede school Vlierenbroek • Breda

professioneel sport en spel

De Brede school in aan de Vlierenbroek is een samenwerkingsverband waarin onder meer twee basisscholen participeren, De Vlier en Hagehorst. Samen hebben deze onderwijskansscholen ca. 400 leerlingen. Een van de nieuwe activiteiten is een overblijfproject. De scholen werken daarbij samen met ouders/vrijwilligers, de buitenschoolse opvang (van de Kobergroep, voorheen het COBK), spelproject het Turfje en andere sport- en spelbegeleiders (beiden van de stichting Vertizontaal).

De kinderen van beide scholen blijven samen over in de ruimtes van de buitenschoolse opvang. De professionals van de buitenschoolse opvang werken hier samen met overblijfmoeders van beide scholen en daarnaast zijn er professionele sport- en spelbegeleiders die met kinderen die dat willen activiteiten ondernemen. Kinderen kunnen kiezen uit bijvoorbeeld voetbal en hockey, maar ook stoepkrijten en touwtje springen.

Belangrijk in het overblijfproject is ook om kinderen erbij te betrekken. Zo kan er ook ruimte komen voor de eigenheid van leeftijdsgroepen, oudere kinderen hebben bijvoorbeeld eigen ruimte waar ze hun muziek kunnen beluisteren. Spel en sport worden in de evaluatie door iedereen hoog gewaardeerd.

Activiteiten vinden plaats op het speelplein bij de buitenschoolse opvang. Bij activiteiten wordt het plein verdeeld (krijtstreep, lint) in ruimte voor begeleid spel en vrij spelen. De groep wordt verdeeld naar leeftijd en activiteit. Vaak twee activiteiten tegelijkertijd voor ‘groten’ en ‘kleintjes’. Buiten de spelbegeleiders zien ook andere medewerkers toe op het handhaven van de ‘scheiding’ om ongelukken te voorkomen. Daartoe wordt ook gebruik gemaakt van aangepaste spelmaterialen (zachte bal-

len e.d.). Op het plein staan ook nog een tweetal speeltoestellen en een zandbak. Tijdens activiteiten wordt het plein in principe niet verlaten wegens duidelijkheid en aansprakelijkheidskwesties.

Het basisprogramma sport en spel is verdeeld over de week:

Maandag balspelen: bijv. voetbal, trefbal, hockey, jagerbal.

Dinsdag tikspelen: kangoeroetikkertje, lijnstoktikkertje, inktvistikkertje, hoepeltikkertje.

Donderdag reactiespelen: ratten en raven, centerbal, koop een koe, reflectiespel.

Vrijdag recreatiespelen: estafettes, touwtrekken, indiaca, ringwerpen

Binnen het basisprogramma is er veel vrijheid voor en kinderen en spelbegeiders om te variëren en te improviseren naar gelang wens en omstandigheid. Zo wordt er ook vaak gezamenlijk touwtje gesprongen en met de kleineren zang-, tel- en ritmespelletjes gedaan. Bij slecht weer vinden binnen beperkte activiteiten plaats i.v.m. gebrek aan ruimte. Er zijn gezelschapsspelen, schaakborden, tafelvoetbalspel e.d. aanwezig. Cursusachtige activiteiten vinden wel plaats binnen de Brede School maar niet bij het overblijven vanwege wisselend samengestelde groep. Dergelijke activiteiten vinden plaats in kader Verlengde Schooldag.

Het overblijven duurt van 12.00-12.15 tot 13.15-13.30 (scholen hebben verschillende pauzetijden).

De kinderen komen onder begeleiding van 'eigen' overblijfmoeders/conciërge naar de ruimte van de BSO en gaan ook op zelfde wijze weer terug. Als ze aankomen wordt er eerst gegeten. Daarna is er ongeveer een half uur tot drie kwartier gelegenheid om aan activiteiten mee te doen. Er zijn bij het overblijven maximaal twee sport- en spelbegeleiders en twee Turfje-medewerksters aanwezig. Allen zijn via de ID-regeling in dienst en worden buiten het overblijven (dat hen ca. 8 uur per week p.p. kost) ook ingezet op allerlei andere activiteiten van de welzijnsorganisatie.

De Kruidenwijzer • Almere

warme maaltijden

De openbare basisschool De Kruidenwijzer heeft in de herfst van 2002 meegedaan aan een experiment met warme maaltijden tijdens de overblijf. Dat experiment werd georganiseerd door de *Vereniging voor Openbaar Onderwijs* (VOO) en duurde twee weken. In die periode kregen kinderen die gebruik maken van de overblijf een warme maaltijd. Gezien de positieve reacties op het experiment heeft VOO besloten de warme maaltijd aan te bieden aan alle basisscholen in Nederland.

De Kruidenwijzer is een openbare basisschool in Almere met 190 leerlingen, waarvan relatief veel achterstandsléerlingen. Van hen blijven er gemiddeld 20 tot 25 over. Per middag zijn er twee begeleiders, in totaal zijn er 4 begeleiders.

Tijdens het experiment kreeg de school ovens en vrieskasten te leen van de cateraar. Dat leidde meteen tot de nodige problemen. Ten eerst moest daarvoor een plek gevonden worden: "Daar is bij de bouw van het gebouw natuurlijk nooit rekening mee gehouden, dus staat het altijd een beetje in de weg. Dat zou op den duur irritaties kunnen opleveren." Ten tweede moesten de ovens al om 11.00 ingeschakeld worden, terwijl de overblijfhouders altijd pas om 11.45 kwamen. "Wij hebben dat onderhouden door de conciërge de ovens te laten aanzetten, maar dan moet je als school wel een conciërge hebben. Anders is het een duidelijke taakverzwaring voor de overblijfhouders," zo vertelt de directeur van de school. "Tijdens het experiment hoefden de ouders niet extra te betalen voor het eten, maar normaal kost de maaltijd ruim 3 euro. De overige kosten voor de overblijf komen daar nog bij. Dat bedrag is voor veel ouders waarschijnlijk te hoog", aldus de directeur.

Maar, het experiment was wel geslaagd. De reacties waren positief, de ouders waren tevreden en de kinderen vonden het lekker. Er waren zelfs ook een paar docenten die meeeten. "Dat was door de bedenkers van het experiment helemaal niet voorzien", aldus de directeur. "In het begin waren we wel bang dat kinderen zouden zeggen: dat lust ik niet, maar dat gebeurde niet. Bovendien was er elke dag een alternatieve maaltijd, voor kinderen die de hoofdmaaltijd niet mochten wegens hun geloof, of die niet lusten, dat was heel erg goed. Ik moet de cateraar ook nageven dat het verdomd goed smaakte en de hygiëne was ook goed, maar dat was natuurlijk ook een voorwaarde die aan het bedrijf gesteld was. Daarom is het beter een bedrijf in te schakelen om de warme maaltijden te verzorgen en het niet zelf te doen. Ik weet dat scholen in het buitenland daar tegenaan zijn gelopen, dat de kwaliteit van het eten erg te wensen overliet."

De overblijf van de kleuters begint om 11.30. Zij gaan eerst een half uurtje spelen, waarna om 12.00 uur de andere kinderen komen en ze met z'n allen gaan eten. Het eten duurt ongeveer een half uur.

"Als ze brood eten is dat korter, maar het was voor de kinderen geen probleem dat het wat langer duurde voor ze konden gaan spelen, want de tijd had een invulling", aldus de directeur.

"Het belangrijkste voordeel van de warme maaltijden", zo stelt de directeur, "is dat er thuis 's avonds wat meer rust is. Ook krijgen de leerlingen zo vier keer in de week een goede, verzorgde warme maaltijd. In bepaalde gevallen is dat meer dan wat ze nu krijgen." Voor de school en de overblijf ziet hij geen grote voordelen. Hoewel, de VOO stelt dat de schoolprestaties 's middags beter door worden. In zo'n korte tijd heeft men natuurlijk niet kunnen meten of dat ook echt zo is, maar het lijkt hem logisch. ■

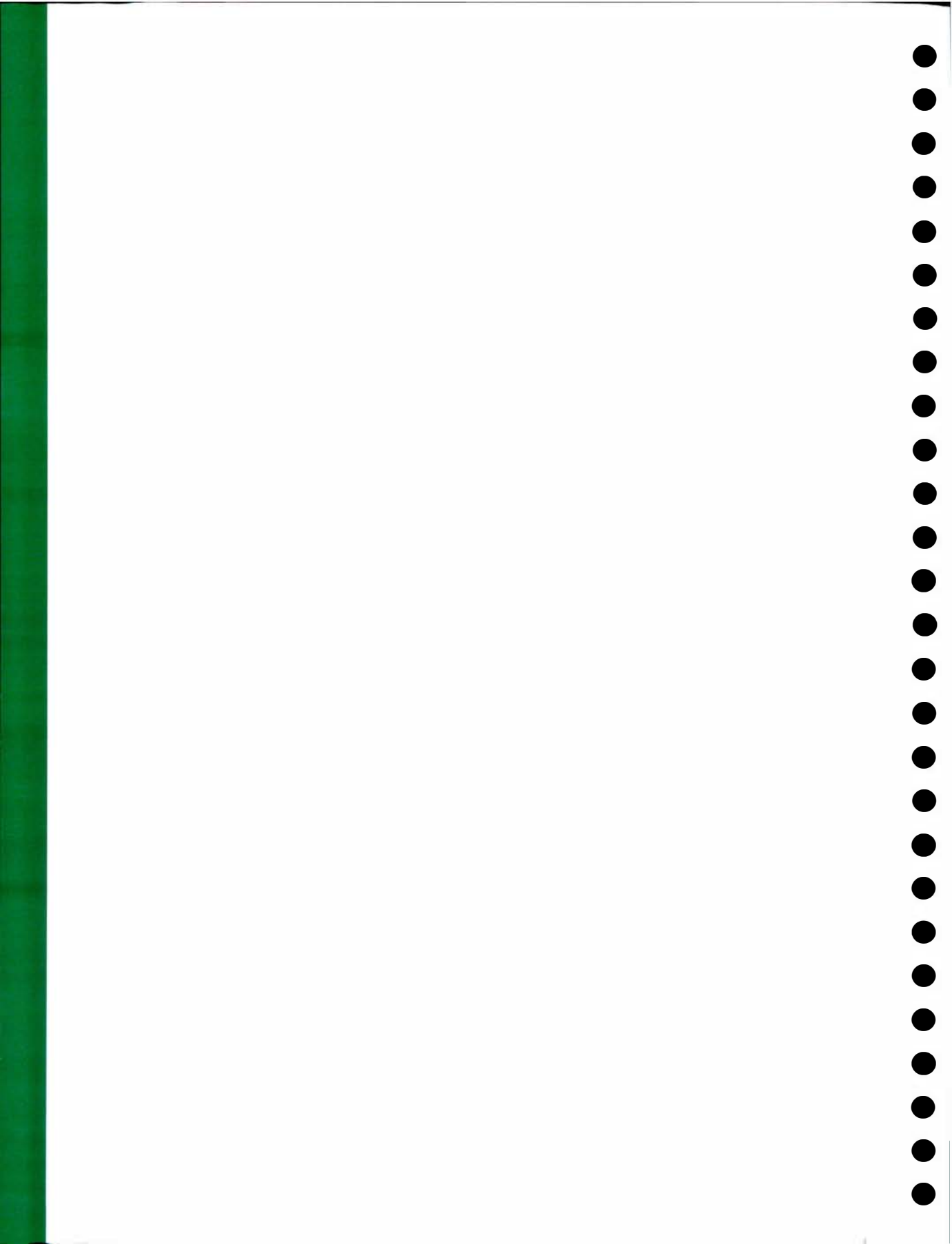

Vuurvogel • Malden

samen eten in huiskamersfeer

Basisschool Vuurvogel in Malden streeft naar professionele tussenschoolse opvang. Leidraad voor het overblijven vormt de Jenaplan gedachte van de school, zodat er sprake is van continuïteit, inpassing in 'het schoolgebeuren' en aansluiting op normen en waarden van school en thuis. Men wil een rustige en veilige tijd scheppen, een huiskamersfeer die past bij de visie op de school als leef-werkgemeenschap.

Voor de groepen 1 tot en met 4 duurt de overblijf van 11.30 tot 13 uur, voor de overige groepen van 12 tot 13 uur. Er worden vaste eetgroepen gevormd plus een groep voor incidenteel overblijvende kinderen. Gestreefd wordt naar groepen van maximaal 14 kinderen met een betaalde kracht en een ouder. Iedere groep eet in een vast lokaal vanaf 12 uur; soms is er soep of thee en kinderen nemen hun eigen eten en melk mee. De tafels worden gezamenlijk klaargemaakt en pas weer opgeruimd als iedereen klaar is met eten. Daarbij worden taken verdeeld op een manier die de kinderen gewend zijn in de lessen. Dat past ook bij de zorg voor elkaar, de omgeving en de materialen. Na het eten wordt er binnen en buiten gespeeld. Er is een buitenspeelzaal, een knutselhoek, muziek en er zijn computers. Leerlingen mogen daarbij zelf keuzes maken, wederom een kernelement uit de Jenaplan aanpak. ■

aan de de slag

het organiseren van verbeteringen

visies en perspectieven

bijlagen

nawoord

lijst van onderzochte scholen

literatuur

regeling vrijwilligers Ministerie van Financiën

 Brood op school

het organiseren van verbeteringen

U bent betrokken bij het organiseren en uitvoeren van het overblijven op uw school.

U heeft een beeld van hoe dat gaat en waar de knelpunten zitten. Maar u heeft eigenlijk geen tijd om aan die punten te werken, omdat de dagelijkse activiteiten al uw aandacht vragen.

En voor u het weet, is er weer een half jaar voorbij.

Het enige dat hiertegen helpt, is plannen en organiseren. Nu afspreken om volgende maand twee uur bij elkaar te gaan zitten – om maar iets te noemen. Om uw taak te vergemakkelijken, geven wij hier enkele handreikingen en hulpmiddelen om het proces van verbeteren in gang te zetten en te begeleiden.

een proces van verbetering

De overblijfschijf toont de vijf aandachtspunten die bij het vormgeven van verantwoorde tussenschoolse opvang van belang zijn. De schijf kan ook als analyse-instrument dienst doen. Door de aandachtspunten langs te lopen, kunt u de huidige situatie op uw school in kaart brengen. Die analyse kan de start vormen van een proces van verbetering.

Het Handboek Tussenschoolse Opvang geeft vier stappen aan, waarin het opzetten van een overblijf kan verlopen:

1. werkgroep tussenschoolse opvang vormen
2. doelstelling bepalen en visie op organisatie ontwikkelen
3. rechtspersoon en verantwoordelijkheden regelen
4. tussenschoolse opvang werkplan maken.

(Het handboek staat op internet op www.ensac.nl/handboek_tso.pdf)

Het handboek beperkt zich tot de fase van planvorming. In de praktijk volgen daarop nog de fase van uitvoering en de fase van evaluatie en terugkoppeling. Terugkoppeling leidt tot bijstelling en actualisering van doelstellingen en visie, waarmee een nieuwe cyclus van uitvoering en evaluatie begint. In de cyclus wordt bezinnen en denken dus afgewisseld met beslissen en doen.

Door deze cyclus te hanteren, zet u een proces van voortdurende kwaliteitsverbetering in. De overblijfschijf kan daarbij nuttig zijn, omdat die u helpt de vijf belangrijke punten steeds in de gaten te houden.

Met behulp van het **schema** hieronder kunt u uw eigen situatie ten aanzien van de aandachtspunten in kaart brengen, nagaan waar verbeteringen het meeste nodig en/of mogelijk zijn en afspraken maken over uitvoering en evaluatie van de veranderingen. Het verband tussen de overblijfschijf en het schema van het verbeteringsproces wordt getoond op het binnenkaft van dit boek.

Naast de vijf aandachtspunten heeft de visie een belangrijke plaats in de overblijfschijf. De visie

vormt het hart, is getekend in de binnenste cirkel en verbindt de vijf aandachtspunten met elkaar. In het schema is verder ruimte voor het toevoegen van een eigen punt dat gezien de specifieke situatie van uw tussenschoolse opvang wellicht (tijdelijk) extra aandacht verdient.

schema van het verbeteringsproces

	situatie nu	streefsituatie	actiepunten wat	uitvoering wie, wanneer	evaluatie
1 verantwoordelijkheid					
2 financiën					
3 deskundigheid					
4 ruimte					
5 activiteiten					
visie					
eventueel eigen punt					

We raden u aan de cyclus per schooljaar te doorlopen. Elk jaar kunt u het schema opnieuw invullen. Daarnaast zou u een meerjarenplan op hoofdlijnen kunnen maken met een beknopte agenda van de aandachtspunten of onderdelen – met daaraan gekoppeld een tijdsplanning. Een dergelijke lijst of agenda helpt u om de doelen per jaar realistisch te houden, zonder het langere termijn perspectief uit het oog te verliezen. Zo'n lijst dwingt u met andere woorden om een aantal prioriteiten per jaar te kiezen.

De vijf aandachtspunten vragen niet allemaal even veel tijd. Sommige zaken hoeven maar één keer goed worden geregeld, andere dingen hebben voortdurend uw aandacht nodig. Pas wanneer de fundamenteen goed zijn opgetrokken, kunt u uw aandacht op de fijnere verbeteringen richten.

Hoe beter u de beginsituatie van uw school in kaart brengt, hoe gemakkelijker u de verbeterpunten kunt prioriteren.

Gebruik naast de overblijfschijf en bovenstaand schema ook Het Handboek Tussenschoolse Opvang bij het maken van uw eerste analyse. Het Handboek vormt een goede aanvulling. ●

visies en perspectieven

Een gedeelde visie op de eigen tussenschoolse opvang is van cruciaal belang. De visie bepaalt immers de richting waarin u de opvang wilt ontwikkelen, je visie op de langere termijn is sturend. Niet voor niets staat de visie in het hart van de overblijf-schijf van dit boek. De visie bindt de bij de overblijf betrokken mensen samen en motiveert hen.

Hoe ontwikkelt u nu samen met uw collega's een visie? Ook op dat kernpunt bieden wij u materiaal ter inspiratie aan. Daarvoor gaan we te rade bij onderzoek, beleid en praktijk. De voorbeelden van visies zijn bedoeld om de ideeën van u en uw collega's aan te scherpen. Een gezamenlijke visie ontwikkelen in discussies maakt uw team hechter.

onderzoek: drie visies die elkaar aanvullen

Wij richten ons hier op drie onderzoekers: iemand die zich al jaren sterk maakt voor participatie van kinderen en jongeren (*Micha de Winter*) en twee experts in de kinderopvang (*Louis Tavecchio* en *Marianne Riksen-Walraven*). Tussenschoolse opvang is een vorm van kinderopvang en hoewel zij zich vooral richten op voor- en vroegschoolse opvang, is het toch de moeite waard hun verhaal te horen.

Micha de Winter heeft laten zien, dat jongeren op allerlei terreinen veel meer kunnen participeren dan we hen als volwassenen in het algemeen toestaan (De Winter, 1990 en 1995). Ook in tussenschoolse opvang. Wanneer je kinderen de ruimte durft te geven om betrokken te zijn en een inbreng te hebben, blijken ze daar vaak verrassend verantwoordelijk mee om te kunnen gaan en hele goede ideeën te hebben. De Winter wijst er op, dat het in de opvang niet langer alleen gaat om Rust, Reinheid en Regelmaat, maar ook en vooral om Recht, Ruimte en Respect voor kinderen. De drie R's van de vroegere kinderopvang gaan over de beschermende attitude van volwassenen, terwijl we tegenwoordig kinderen als medeburgers actief willen betrekken. Participatie is een menselijke basisbehoefte en een Recht – het staat genoemd in onder meer de Verklaring van de Rechten van het Kind; Ruimte staat voor ontplooiingsruimte; en Respect voor het omgaan met anderen (waarbij wij als volwassenen rolmodel zijn). Dat betekent bijvoorbeeld, dat de volwassenen van schoolteam en tussenschoolse opvang respectvol met elkaar omgaan en elkaar serieus nemen. Als dat niet het geval is, is het zeer moeilijk om bij het overblijven structureel verder te komen op dat punt. Ook hier moeten school en overblijf op elkaar aansluiten. Op scholen waar kinderen alleen maar met hun armen over elkaar mogen zitten kun je niet van ze verwachten dat ze tussen de middag de maaltijd organiseren en ruzies bemiddelen. Serieuze participatie in het dagelijks werk van de opvang biedt volgens de Winter extra ontwikkelingsmogelijkheden.

Louis Tavecchio (2002) laat zien hoe opvangvoorzieningen bezig zijn om van een kinderbewaarplaats uit te groeien tot een nieuw opvoedingsmilieu. In de discussie over de kwaliteit van de kinderopvang was er aanvankelijk vooral aandacht voor structurele kenmerken, zoals groeps grootte, leidster-kind ratio en opleiding van de leidster. Die 'ijzeren driehoek' verwijst naar de randvoorwaarden en blijft daarom belangrijk, maar de laatste jaren is er ook aandacht gekomen voor:

- het primaire pedagogische proces binnen de kinderopvang;
- de relaties tussen leidsters en kinderen;
- de relatie tussen de kinderen onderling.

Het formuleren en realiseren van kindgerichte doelen dient centraal te (blijven) staan. Tavecchio verzet zich daarom tegen de definitie van kinderopvang als een dienstverlening aan de ouders. Natuurlijk vindt er iedere kinderopvang een afweging plaats tussen de belangen van de kinderen en die van anderen zoals ouders en werkgevers. Maar dat maakt eens te meer duidelijk hoe belangrijk het is om kindgerichte doelen expliciet te formuleren.

Samenvattend stelt Tavecchio, dat de kwaliteit van de kinderopvang afhankelijk is van vier factoren: de interacties tussen de leidsters en de kinderen, de opleiding van de leidsters, landelijke inspectie en een flexibele overlegstructuur tussen de verschillende opvoeders. Voor de tussenschoolse opvang bestaat geen inspectie, maar de andere drie punten zijn voor de tussenschoolse opvang zeker van belang.

Om met *de interacties tussen leidsters en kinderen* te beginnen – dat is een uitstekend onderwerp om overblijfskrachten feedback op te geven en in intervisie aan de orde te stellen. De daarbij genoemde aspecten zijn: de sensitiviteit van de leidster, het uiten van positieve gevoelens naar het kind, betrokkenheid, stimulering van cognitieve ontwikkeling, expressie van emoties e.d.; emotionele ondersteuning, respect voor autonomie, regels en grenzen stellen.

Een goede *opleiding van de leidsters* is een punt dat bij de tussenschoolse opvang de afgelopen tijd veel aandacht heeft gekregen en dat in de schijf van vijf onder 'deskundigheid' valt.

Wij gaan hier met name in op het vierde punt, *een flexibele overlegstructuur tussen de verschillende opvoeders*. Tavecchio stelt dat er op dit moment weinig tot geen overleg is tussen ouders, leerkrachten en leidsters van de kinderopvang. Een besef ontbreekt van 'wij voeden samen dit kind op en moeten ons gedrag als partners in de opvoeding op elkaar afstemmen'. Dat geldt voor de tussenschoolse opvang eens te meer. Daar is de situatie overigens nog complexer, omdat er een vierde partij bij betrokken is, de school. Op het punt van overleg en van onderlinge verstandhouding kan er in de tussenschoolse opvang heel veel verbeterd worden. Ouders menen vaak ten onrechte dat de overblijf een onderdeel van de school is en vaak kennen zij de overblijfskrachten niet of nauwelijks. Bij de verhouding tussen de overblijfskrachten en de leerkrachten valt te constateren, dat de tussenschoolse opvang op veel scholen een ondergeschoven plaats inneemt en wordt gezien als een lastige bijkomstigheid in een druk schoolbestaan. De directie houdt lang niet altijd rekening met de aanwezigheid van de overblijf en het hangt van individuele leerkrachten en overblijfskrachten af of er sprake is van overleg.

Marianne Riksen-Walraven (2000) gaat nader in op de kindgerichte doelen van de opvang, die volgens haar kunnen aansluiten bij de doelen geformuleerd voor thuis en op school. Riksen groepeerde die in vier pedagogische basisdoelen:

- 1 veiligheid: een veilige basis, een 'thuis' waar kinderen zich kunnen ontspannen en zichzelf kunnen zijn (geborgenheid en vertrouwen);
- 2 gelegenheid tot het ontwikkelen van persoonlijke competentie (veerkracht, zelfstandigheid en zelfvertrouwen, flexibiliteit en creativiteit);

- 3 gelegenheid tot het ontwikkelen van sociale competentie (zich in een ander kunnen verplaatsen, kunnen communiceren, samenwerken, anderen helpen, conflicten voorkomen en oplossen, het ontwikkelen van sociale verantwoordelijkheid);
- 4 waarden en normen, cultuur (socialisatie en cultuuroverdracht).

Deze basisdoelen zijn ook voor de tussenschoolse opvang van belang.

Dat ook de tussenschoolse opvang een *veilige omgeving* moet bieden zal bijvoorbeeld niemand bestrijden. Riksen geeft aan, dat er drie bronnen van veiligheid zijn: relaties met de (vaste en sensitieve) leidsters, relaties met andere (bekende) kinderen en de inrichting van de omgeving (die bijdraagt aan gevoel van geborgenheid door middel van akoestiek, licht, kleur en inrichting). Een gevoel van veiligheid is een van de belangrijkste voorwaarden voor ontwikkeling.

Om kinderen hun *persoonlijke competentie* te laten ontwikkelen zijn exploratie en spel belangrijke bronnen. Het gaat daarbij in het bijzonder om: inrichting van de ruimte en aanbod materialen; de vaardigheid van leidsters in het uitlokken en begeleiden van spel; de aanwezigheid van bekende leeftijdgenoten. Wat de inrichting van de ruimte betreft is het interessant om te vermelden, dat in sommige benaderingen (bijvoorbeeld in die geïnspireerd op Reggio Emilia) ruimte gezien wordt als 'de derde pedagoog' na kinderen en volwassenen.

De *sociale competentie* van kinderen wordt ontwikkeld in interactie met de leidster en leeftijdgenoten. Het gaat dan om ontwikkeling door echte conversaties of dialogen met de leidster in plaats van directieve monologen, om praten met kinderen in plaats van tegen kinderen en om het stimuleren van positieve interactie met andere kinderen. Juist met het oog op voorbereiden van leerlingen op participatie in de samenleving zou het bevorderen van sociale competentie een van de belangrijkste onderwijsdoelen moeten zijn (ten Dam, 1999).

Bij het vierde doel gaat het om *socialisatie en morele ontwikkeling*. Hier heeft de leidster een voorbeeldrol en kan zij de kinderen aanmoedigen in empathisch en sociaal gedrag. Bijvoorbeeld bij een valpartij het slachtoffer te troosten en te helpen.

De visies van de hier genoemde onderzoekers op het gebied van kinderopvang en participatie bieden allerlei aanknopingspunten voor aanscherping van uw eigen visie en voor verbeterpunten in de door u georganiseerde tussenschoolse opvang. De vier gemeenschappelijke doelen vormen bijvoorbeeld een goed kader voor de communicatie tussen de opvoeders in de verschillende settings (thuis, op school en in de opvang) en voor het bevorderen van de doorgaande lijn in opvoeding en ontwikkeling in die situaties.

beleid: het streefbeeld van 2010

Naast onderzoek is ook beleid op het gebied van overblijven van belang om uw eigen visie aan te spiegelen en ontwikkelen. Vandaar dat we vervolgens ingaan op de toekomstvisie die spreekt uit het beleid van de rijksoverheid, met name de ministeries van VWS, SZW en OCenW. In het meest recente beleidsdocument over tussenschoolse opvang (de beleidsbrief van maart 2002, die ook op internet staat) wordt de gewenste situatie geschetst in een toekomstbeeld voor het jaar 2010 (pagina 7).

Er is sprake van een goede tussenschoolse opvang die bijdraagt aan een sluitende dagindeling voor kinderen en hun ouders. Dat kan via een dagarrangement. Kinderen nemen met plezier deel aan de tussenschoolse opvang. Ouders gaan met een gerust hart naar hun werk: hun kind is in goede handen, de relatie met de medeopvoeders van onderwijs, opvang en vrije tijd is open en gebaseerd op vertrouwen.

In de gewenste situatie is er voldoende tussenschoolse opvang (al dan niet in een dagarrangement) van goede kwaliteit. Bij de totstandkoming van de tussenschoolse opvang en deze arrangementen werken scholen, ouders, gemeenten, kinderopvanginstellingen en vrijetijdsvoorzieningen intensief samen. Kinderen en hun ouders hebben keuze bij het inrichten van een dagarrangement. Op een dergelijke manier georganiseerde tussenschoolse opvang draagt bij aan een sluitende dagindeling waarin opvang, educatie, zorg en vrijetijdsaanbod zo belegd zijn dat de ontwikkelingskansen van kinderen optimaal worden bevorderd. De afstemming tussen de voorzieningen is zodanig geregeld dat (beide) ouders kunnen deelnemen aan het arbeidsproces. De verantwoordelijkheidsverdeling van het aanbod zo is geregeld dat zowel de (pedagogische) continuïteit als de kwaliteit goed zijn gewaarborgd.

Dit betekent ook een 'beperkt aantal gezichten' voor een kind op een dag en 'afstemming tussen die gezichten' op het punt van regels en normen inzake bejegening en handhaving. Het gaat daarbij om het benutten van de expertise van verschillende disciplines en het versterken van de wisselwerking tussen intentioneel leren (school) en informeel leren (buiten de school). De tussenschoolse opvang is belegd bij een organisatie die direct aanspreekbaar is voor de ouders. Scholen spelen hierin een belangrijke rol.

De opvang vindt plaats onder begeleiding van daartoe opgeleide, deskundige, betaalde overblijfskrachten. De functie van leidster tussenschoolse opvang kan worden gecombineerd met de functie van klassenassistent, peuterspeelzaalleidster of kinderopvangleidster. Deze leidsters hebben een volledige arbeidsplaats waarmee ze, als ze combinatiefuncties vervullen, economisch zelfstandig zijn.

De tussenschoolse opvang kan plaatsvinden in bredeschoolverband – waar opvang en onderwijs zijn geïntegreerd of samenhangend zijn georganiseerd –, binnen multifunctionele gebouwen, op school of bij de kinderopvang in daartoe ingerichte ruimtes.

Met behulp van monitoring wordt de stand van zaken van de uitvoering, inclusief drempels tot deelname, van de tussenschoolse opvang gevolgd.

Naast dat toekomstbeeld worden er ook een aantal uitgangspunten geformuleerd die belangrijk zijn bij het realiseren van de toekomstige situatie (beleidsbrief, pagina 8).

De belangrijkste uitgangspunten bij het realiseren van de toekomstige situatie zijn:

- het belang van het kind staat centraal;
- er is sprake van een sluitende dagindeling waarbij onderwijs, opvang en vrije tijd worden afgewisseld;
- de overblijfsvoorziening draagt bij aan een sluitende dagindeling voor kinderen en ouders;
- de overblijfsvoorziening bevordert een goed schoolklimaat (rustig, veilig en pedagogisch verantwoord);

- oplossingen leiden niet tot taakverzwaring van het onderwijzend personeel;
- het arbeidsmarktperspectief van overblijfkrachten wordt bevorderd;
- de overblijfvoorziening stelt beide ouders in staat betaalde arbeid te verrichten;
- tussenschoolse opvang is een voor alle ouders toegankelijke voorziening, die voor iedereen betaalbaar is;
- de tussenschoolse opvang is belegd bij een voor ouders aanspreekbare voorziening;
- oplossingen sluiten zoveel mogelijk aan bij bestaande ontwikkelingen;
- bestaande, goede initiatieven worden gecontinueerd;
- bij de uitwerking van financieringsopties wordt gezien in welke mate het profijtbeginsel bij de uitwerking kan worden toegepast: hogere ouderbijdrage bij hogere kwaliteit. Uitgangspunten hierbij zijn het behoud van (financiële) toegankelijkheid en een rechtvaardige lastenverdeling.

praktijk: visies op de rol van de lokale en landelijke overheid

Naast onderzoek en beleid is ook de praktijk een rijke inspiratiebron. Wij geven daarvan twee voorbeelden. Het eerste over Amsterdam Noord en het tweede over de rol van de landelijke overheid.

Het stadsdeel **Amsterdam-Noord** speelt als Openbaar Schoolbestuur al vroeg een actieve rol in de tussenschoolse opvang. Het onderwerp staat regelmatig op de politieke agenda van het stadsdeel en het wordt gezien als een onderdeel van de kinderopvang en van multifunctionele kindercentra. Handleidingen voor de tussenschoolse opvang, overblijfgereguleeringen en instructies worden op gemeentelijk niveau gemaakt en worden rondgestuurd naar alle openbare scholen. Het stadsdeel financiert al meer dan tien jaar een welzijnsmedewerker, die de organisatie en professionalisering van het overblijven op de scholen in Noord tot taak heeft. Voor de scholing van overblijfkrachten heeft het stadsdeel structureel een budget uitgetrokken. Verdergaande professionalisering van de overblijfkrachten en onderbrenging van de tussenschoolse opvang in de naschoolse opvang zijn programmapunten voor de toekomst. Men streeft ernaar om de continuïteit in de opvang te bevorderen en ziet daartoe een mogelijkheid door een deel van de overblijfkrachten in vaste dienst te nemen.

De welzijnswerker die zich met de tussenschoolse opvang in Amsterdam-Noord bezig houdt heeft een veelzijdige en veelomvattende functie. Het is interessant om te bekijken hoe gedifferentieerd haar takenpakket is. Dat roept de vraag op: hoe krijgen de overblijfkrachten het elders voor elkaar? De welzijnswerker werkt op alle niveaus. Ze heeft contact met de deelraad en de beleidsambtenaren, en met de overblijfkrachten en de schooldirecties. Een opsomming van haar taken ziet er als volgt uit:

- Zij is de *contactfiguur* met de deelraad en heeft samen met beleidsmedewerkers van de afdeling onderwijs en van welzijn zitting in verschillende werkgroepen. Daardoor kan ze snel overleggen, als er iets aan de hand is. In samenspraak met de deelraad is ze betrokken bij de organisatorische en financiële uitwerking van toekomstplannen;
- Ze is betrokken bij de *organisatie* van de tussenschoolse opvang binnen school. Ze ziet erop toe dat er bij een bepaald aantal overblijvende kinderen een overblijfcommissie komt en bewaakt de contacten tussen de school en de overblijfkrachten;
- Ze *ondersteunt* de organisatie van de overblijf. Ze past de protocollen van de naschoolse opvang

aan voor de tussenschoolse opvang en ze maakt handleidingen. Ze geeft coördinatoren van de overblijf instructies en ze doet aan intervisie. Ze ontwerpt een profielschets van een overblijfkraft en is op sommige scholen betrokken bij de werving van nieuwe overblijfkraften;

- Ze draagt actief bij aan de *professionalisering*. Ze maakt cursussen op verschillende niveaus ze organiseert ze en ze zorgt ervoor dat dat alle overblijfkraften regelmatig de gelegenheid krijgen om zich te scholen en bij te scholen. Ze is bij de cursussen aanwezig en kan op die manier de aansluiting met het werkveld bewaken. Ze is praktijkbegeleidster van overblijfkraften-in-opleiding;
- Ze bezoekt de scholen regelmatig en kijkt hoe het overblijven in de praktijk toegaat. Op die manier probeert ze systematisch de hand te houden aan het gebruik van placemats en bordjes, om zo een vorm van 'huiselijkheid' te creëren. Soms draait ze zelfs een weekje mee en bij vragen fungeert ze als aanspreekpunt. Hoewel ze het zelf niet zo zal noemen, treedt ze op als een soort informele 'inspectie', die vanuit haar functie in staat is om problemen in de klas politiek te vertalen.

De actieve bemoeienis van het stadsdeel met de tussenschoolse opvang past in het jeugdbeleid van Amsterdam-Noord, maar binnen Nederland is het iets bijzonders en maakt het Amsterdam-Noord tot een voorbeeld voor andere gemeenten. Op het gebied van de professionalisering van de overblijfkraften loopt het stadsdeel voorop en hetzelfde geldt voor de plannen om het werk van de overblijfkraften te institutionaliseren. In de praktijk zijn de inspanningen van het stadsdeel en van de welzijnswerker echter vooral zichtbaar op het gebied van de professionalisering. Meer overblijfkraften hebben cursussen gevolgd, hoewel zich ook hier het probleem voordoet dat een aantal mensen met een IOS-diploma doorstromen naar andere opleidingen en naar andere functies.

In Amsterdam-Noord wordt duidelijk dat gemeentelijk beleid en de aanstelling van een welzijnswerker weliswaar perspectiefrijk zijn, maar onvoldoende om de praktische problemen op de tussenschoolse opvang op te lossen. De verdeling van verantwoordelijkheden, de financiën, de ruimten en de activiteiten – op al die gebieden onderscheidt de dagelijkse praktijk in de scholen zich niet of nauwelijks van de tussenschoolse opvang in andere gemeenten.

Enkele visies op de toekomstige **rol van de landelijke overheid** kwamen naar voren op een discussiebijeenkomst die wij organiseerden op suggestie van een van de mensen die we tijdens het onderzoek hebben ontmoet. Een tiental mensen heeft toen gediscussieerd over wat werd aangemerkt als de belangrijkste problemen en mogelijke oplossingsrichtingen. Die discussie levert een visie op een betere toekomst, waarbij de praktijk van het overblijven het uitgangspunt vormt. Bij alle oplossingen die ter tafel kwamen speelt de landelijke overheid een centrale rol.

De inhoud van de discussie had betrekking op drie aandachtspunten uit de schijf van vijf: financiën, verantwoordelijkheid en deskundigheid.

Bij *financiën* is er onzekerheid rond de regeling van de belastingdienst inzake de vrijwilligersvergoeding en angst voor claims van de uitvoeringsorganisatie werknemersverzekering (UWV,

vroeger bijvoorbeeld GAK of Cadans), die sociale lasten int als er sprake is van een arbeidsrelatie. De onrust is vergroot sinds de inval van de belastingdienst op een Amsterdamse school vorig jaar. En de angst is vergroot sinds een school in Wageningen door Cadans voor de rechter is gedaagd.

Bij de huidige vrijstellingsregeling is twee maal per week als overblijfskracht meedoen het maximum. Dat veroorzaakt in de praktijk twee problemen: er is een bijzonder grote groep vrijwilligers nodig op een school, en door de wisselende overblijfskrachten is er meer onrust onder de kinderen en zijn er meer ordeproblemen.

Bij *verantwoordelijkheid* is het dilemma dat de school niet verantwoordelijk is, maar het overblijven veelal wel plaatsvindt in het schoolgebouw. De school is vaak terughoudend om verantwoordelijkheid te nemen, terwijl de ouders onvoldoende op de hoogte zijn van de plaats van de overblijfskracht in de organisatie van de school en de problemen die dat met zich meebrengt. En de ouderraad of overblijfscommissie blijkt opeens mensen in dienst te hebben, met alle verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van dien.

Bij *deskundigheid* gaat het niet alleen om de pedagogische kennis van de overblijfskrachten, maar ook over de begeleiding die zij krijgen én over de kennis die noodzakelijk is om een 'bedrijfje' als de overblijfskracht te kunnen runnen (bijvoorbeeld bij oudercommissie).

Bij de discussie over oplossingsrichtingen werden de volgende suggesties gedaan:

financiën

- De vrijgestelde vrijwilligersbijdrage voor overblijfskrachten van 700 euro kan verhoogd worden; bijvoorbeeld naar 1600 euro per jaar (4 keer per week gedurende 40 weken, 10 euro per keer). Dan worden allerlei (juridische) constructies en 'trucs' overbodig en kan het grijze circuit worden verlaten. Als op die manier de onrust en angst is overwonnen, kan alle energie worden gericht op het verbeteren van de kwaliteit van de overblijfskracht;
- De vrijwilligersregeling moet bekender worden in het veld, bijvoorbeeld doordat de belastingdienst er meer helderheid over geeft. Misschien krijg je dan ook meer mensen voor dit werk;
- Voor de sportsector is een uitzondering gemaakt bij de vrijwilligersregeling. Ook voor alpha hulpen en gastouders gelden aangepaste regels. Bij overblijven gaat het om 4 à 6 uur per week, waarom kan hier dan niet ook een uitzondering worden gemaakt?
- Helderheid is gewenst over de vraag of overblijfskrachten een arbeidsrelatie hebben en dus of het UWV sociale lasten kan claimen. Bij voorkeur moet er een goede regeling komen die claims van het UWV voor overblijfswerk uitsluit. Zolang die er niet is zal ook het grijze circuit blijven bestaan;
- Een aantal overblijfskrachten doet een beroep op de sociale dienst. In overleg met het ministerie van SZW kan voor hen een regeling worden getroffen die de inzet bij het overblijven niet belemmert.

verantwoordelijkheid

- Het is noodzakelijk dat de verdeling van verantwoordelijkheden tussen ouders, overblijfskracht, school en overheid helder wordt geregeld;

- Ouders moeten beter geïnformeerd worden over de problematiek rond het overblijven, in het bijzonder over de verdeling van verantwoordelijkheden.

deskundigheid

- Het organiseren van een tussenschoolse opvang vergt deskundigheden die onderschat worden en de verantwoordelijkheid ervoor moet gelegd worden bij mensen en organisaties die er goed voor zijn of worden toegerust;
- Professionalisering kan ook plaatsvinden door middel van combi-functies: overblijfkrachten die ook werken als klassen-assistent of leidster in de buitenschoolse opvang. Dit kan ook in de context van een brede school aanpak worden gerealiseerd;
- Ondanks professionalisering (en institutionalisering) moet overblijven betaalbaar blijven voor alle kinderen; bijvoorbeeld door een inkomensgerelateerde vergoeding die de ouders ervoor betalen;
- Gestimuleerd kan worden, dat de discussie over noodzakelijke en wenselijke deskundigheden voor het uitvoeren van overblijftaken scherper op zijn consequenties worden doordacht. Wat betekenen verschillende opties voor ouders, overblijfkrachten, school en *last but not least* de kinderen? Bijvoorbeeld: welke prijs-kwaliteitsverhouding is realistisch als het gaat om ca. 6 uur per week? Wil men de bestaande groep overblijfkrachten behouden en/of de tussenschoolse opvang volledig door professionals laten uitvoeren?
- Studenten die een opleiding volgen voor een beroep waarin ze met kinderen in de basisschool leeftijd werken, zouden de gelegenheid kunnen krijgen om stage te lopen in de tussenschoolse opvang. Bijvoorbeeld studenten aan de PABO, pedagogiek, lichamelijke opvoeding.

Bij de oplossingsrichtingen uit de brainstorm bijeenkomst speelt de landelijke overheid een centrale rol (zoals eerder gezegd). Of de betrokken ministeries (ofwel delen van het parlement) het met de voorgestelde richtingen eens zijn, is op dit moment nog niet duidelijk. De visie van de brainstorm deelnemers is hier opgenomen naast de andere visies, omdat ze allemaal kunnen inspireren bij het formuleren en aanscherpen van de visie van uw eigen overblijf. ■

Het onderzoek naar goede voorbeelden van tussenschoolse opvang is in een aantal stappen uitgevoerd. De eerste stap was het zoeken van mogelijke goede voorbeelden. Dat hebben we vanaf november 2002 langs verschillende wegen gedaan:

- sleutelfiguren naar voorbeelden vragen, bijvoorbeeld mensen van het IOS, ouderorganisaties, scholen en kinderopvang;
- in rapporten en publicaties over het onderwerp kijken of er voorbeelden werden genoemd;
- op internet zoeken;
- een oproep plaatsen op verschillende websites (waaronder www.onderwijsplein.nl en www.bredeschool.net).

Eind januari 2003 hadden we een groslijst van bijna veertig mogelijk te onderzoeken voorbeelden. Bij onze selectie daaruit wilden we een zekere spreiding realiseren over het land, over grote en kleinere gemeenten, over openbaar en bijzonder onderwijs, brede en reguliere scholen, wie het overblijven regelde, en of er wel of niet een continuïteit werd gebruikt. Doel van die spreiding is, dat zoveel mogelijk scholen en andere betrokkenen bij het overblijven aanknopingspunten kunnen vinden om hun tussenschoolse opvang te spiegelen en desgewenst te verbeteren.

Ondertussen waren we bezig geweest met de tweede stap: literatuuronderzoek naar de problemen bij tussenschoolse opvang. Daarbij werd duidelijk wat de belangrijkste knelpunten waren. Ook een zekere spreiding over die vijf punten wilden wij bij onze selectie van voorbeelden realiseren. Dat selectiecriteria werd belangrijker toen wij besloten de vijf punten centraal te stellen in het werkboek en de beschrijving van de meeste voorbeelden vooral op één van die punten te concentreren.

De derde stap was, de geselecteerde voorbeelden te onderzoeken. Bij een aantal zijn we op bezoek geweest en hebben we meerdere betrokkenen persoonlijk ontmoet en geïnterviewd. In andere gevallen hebben de interviews telefonisch plaatsgevonden. Daarnaast hebben we steeds gevraagd of er iets over de tussenschoolse opvang op papier stond, en als dat zo was zijn die stukken ook in ons onderzoek meegenomen. Deze stap kostte het meeste tijd en was ook bijzonder leuk, omdat je van betrokken mensen hoort waar ze mee bezig zijn en hoe creatief ze bepaalde knelpunten vaak hebben aangepakt.

De resultaten van ons onderzoek naar de voorbeelden en de literatuur hebben we in een concept-verslag neergelegd. Over de inhoud en bruikbaarheid van dat verslag hebben we aan een aantal experts commentaar gevraagd. Bovendien hebben alle geïnterviewden de teksten gekregen, zodat zij die desgewenst van commentaar konden voorzien. Deze vierde stap is afgerond met het grondig bijstellen van de tekst van het werkboek. De doorlopende teksten van de voorbeelden zijn daarbij opgeknipt in kortere stukken voor de aandachtspunten waar het voorbeeld belangrijk bij is. Bij andere aandachtspunten hoeft de overblijfshelemaal niet 'voorbeeldig' te zijn. Het gaat dus niet om voorbeelden die in alle opzichten goed zijn, maar om voorbeelden die in bepaalde opzichten goed zijn en kunnen inspireren.

Bij elke stap van ons onderzoek hebben we een beroep kunnen doen op mensen met ervaring in de tussenschoolse opvang. In de praktijk, met beleid of in onderzoek. Wij danken al deze mensen heel hartelijk voor hun inzet en tijd. Met name willen we hier noemen:

- alle geïnterviewden van de overblijfsvoorzieningen en alle overblijfskrachten waarmee *Rineke van Daalen* heeft samengewerkt (zie de lijst van onderzochte scholen);
- *Frits Prior* (APS, Utrecht) voor zijn doorvragen naar de kern van werkboek en overblijfs-schijf;
- alle commentatoren op het concept-verslag: *Nelleke Hilhorst* (DSP-groep, Amsterdam), *Mariëtte van de Linden-Verheij* (Almere), *Ferdie Naafs* (Vereniging voor Openbaar Onderwijs, Almere), *Ria Meijvogel* (IOS, Utrecht), *Ada Visser* (overblijfsmoeder De Ark, Huizen);
- de deelnemers aan de brainstorm bijeenkomst; naast de vier auteurs van dit werkboek waren dat: *Marion van der Blik*, *Kas Burger*, *Bart Geeraedts*, *Jan Jongejans*, *Gerdi Ketelaars* en *Ans Keij*;
- de opdrachtgevers *Maartje Jacobs* (OCenW, Zoetermeer) en *Maike Vaes* (SZW, Den Haag) voor de goede samenwerking;
- *Greetje de Graaff* die niet alleen het werkboek vormgaf, maar ook de titel bedacht en met veel inventiviteit het drukproces onder de nodige tijdsdruk begeleidde. ■

lijst van onderzochte opvang voorzieningen

(alfabetisch op plaatsnaam)

Almere

Openbare basisschool

De Kruidenwijzer

contactpersoon: *Marc Vrakking*
Rolklaverpad 30, 1314 PE Almere
036 – 533 79 33
krwijzer@flevonet.nl
www.kruidenwijzer.edu.almere.nl
(in oprichting)

Breda

Brede school Vlierenbroek

contactpersoon: *Jos Beeks*
Vertizontaal
Ginnekenstraat 18, 4811 NR Breda
076 – 5223220
jos.beeks@vertizontaal.nl
www.vertizontaal.nl

Montessorischool Breda

contactpersonen: *Ans Bielaard*
(schoolleider) en *Jeanne Brooijmans* (coördinator tso)
Jan Nieuwenhuyzenstraat 15
4818 RH Breda
076 – 5207779
obsmont@kennisnet.nl
website: geen

Katholieke Basisschool

Sint Laurentius

Van Gaverenlaan 18
4835 CD Breda
076 – 5640755
team@kbs-laurentius.nl
www.kbs-laurentius.nl

Kober groep

contactpersoon: *Ans Keij*
Postbus 7482, 4800 GL Breda
076 – 5302000
info@kobergroep.nl
www.kobergroep.nl

Bussum

St. Vitus school

contactpersoon: *M. Dijkgraaf*
St. Vitusstraat 2, 1404 HS Bussum
035 – 6939582
info@stvitusschool.nl
www.stvitusschool.nl

Stichting Kinderopvang Bussum/

Naarden/Muiden/Muiderberg

KDV/NSO 't Mouwtje

contactpersoon: *Ellen Leijten*
Huizerweg 49-d, 1401 GH Bussum
035 – 6920032
mouwjtje@skbn.nl
www.skbn.nl

Capelle aan den IJssel

Katholieke basisschool Pieter Bas

contactpersoon: *Mw Van Gijn*
Dakotaweg 65
2905 AB Capelle aan den IJssel.
010 – 450 08 69
pieterbas.dir@rvko.nl
www.rvko.nl/pieterbas.html

IJsselkids,

Stichting voor kinderopvang

contactpersoon: *mevr. A. Fernald*
De Linie 3i
2904 AX Capelle aan den IJssel
010 – 4507342
a.fernald@ijsselkids.nl
www.ijselkids.nl

Dordrecht

Centrale Organisatie Kinder- opvang Drechtsteden (COKD)

contactpersoon: *Simone Hoorweg*
Vissersdijk Beneden 25
3319 GW Dordrecht
078-6163422
info@cokd.nl
www.cokd.nl

Enschede

Openbare basisschool

de Noordlinde

contactpersoon: *locatieleider*
Ton Scheltens en *fritidspedagoge*
Ilse van den Einde
Zaanstraat 22, 7523 HC Enschede
053 – 4363322
noordlinde.zaan@hesoct.educatie.net
www.noordlinde.ontheweb.nl

Groningen

Stichting Kinderopvang

contactpersoon: *Anneke Herder*
Heresingel 10, 9711 ES Groningen
050 – 3137727
pz@sksg.nl
www.sksg.nl

Joseph Haydn school

contactpersoon: *Saskia Havinga*
Sweelincklaan 2, 9722 JV Groningen
tel. 050 – 5250591
obs@josephhaydn.nl
website: geen

Heerenveen

Openbare Jenaplanschool De Ynlaet

contactpersoon: *José van der Laan*
Fluessen 8, 8446 MD Heerenveen
0513 – 62 66 67
ynfo@ynlaet.nl
www.ynlaet.nl

Leiden

Haanstra school

contactpersoon: *mw Inge Eymael*
Rapenburg 129, 2311 GM Leiden
071 – 5133631
hknegtman@haanstra.leiden.kennisnet.nl
website: geen

Lelystad

Axion Flevoland

Postbus 19, 8200 AD Lelystad
0320 – 24 42 59
info@axion-flevoland.nl
www.axion-flevoland.nl

Oosterhesselen

Drieluik kinderopvang

contactpersoon: *Lia de Groot*
Beatrixlaan 27
7861 AG Oosterhesselen
0524 – 58 20 50
info@drieluikkinderopvang.nl
www.drieluikkinderopvang.nl

Rotterdam

De Blijberg

interium directeur:
mw Hennie Weerman
Gordelweg 216
Postbus 27518
3003 MA Rotterdam
010 – 4669629
blijberg@blijberg.nl
www.blijberg.nl

Coördinator tussenschoolse
opvang: *Carina Vermeulen*

Kinderopvang Rotterdam Noord (KORN)

Walernburgerplein 106-108
3039 AN Rotterdam
010 – 4671698
www.korn.nl

Wageningen

Vereniging Kinderopvang Montessorischool

contactpersoon: *Els van Gent* (coördinator)
Jagerskamp 121
6706 EK Wageningen
0317 – 412296
montwage@chello.nl
website: geen

literatuur

- Axion, Flevoland (2002)*
Eindverslag Plezier tijdens de overblijf, Lelystad.
- Axion, Flevoland (2002)*
Plezier, Professionaliteit, Partnerschap, een implementatiemodel voor samenwerking in de tussenschoolse opvang, Lelystad.
- Bruggeman, R. (1997)*
Tussenschoolse Opvang? Onderzoek naar het gebruik en de kwaliteit van tussenschoolse opvang in de Stedelijke Regio Eindhoven. Nijmegen: Wetenschapswinkel.
- Daalen, R. van*
Overgebleven werk [nog te verschijnen studie naar tussenschoolse opvang]
- Dijk, A. van (zonder jaar)*
Werkboek voor een overblijfvoorziening, Leeuwarden: gemeente.
- FNV, Vrouwen Alliantie (1999)*
(Netwerk Schoolkinderopvang)
Van overblijven naar tussenschoolse opvang. Door professionalisering garanties voor kwaliteit en continuïteit van opvang van schoolkinderen tussen de middag. Utrecht.
- Kuit, E. (2001)*
Brood en Spelen: Tussenschoolse opvang Amsterdam Noord, Amsterdam: Stichting Buurtwerk Noord.
- Meijvogel, M.C. (1996)*
'Overblijven', in: Handboek Primair onderwijs en Ouders, Samson, Alphen aan de Rijn, p.51 – 80.
- Ministerie van VWS e.a. (2002)*
Beleidsbrief Tussenschoolse Opvang.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2001)*
Aansprekend opvoeden. Balanceren tussen steun en toezicht. Advies 18. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt (2000)*
Overblijven in het basisonderwijs anno 2000. (Quick scan in opdracht van OCenW.) Amsterdam.
- Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt (2001)*
Professionalisering van het overblijven op de basisschool. (Vervolgonderzoek in opdracht van VWS.) Amsterdam.
- Riksen-Walraven, M. (2000)*
Tijd voor Kwaliteit in de kinderopvang. Rede uitgesproken 1B-02 2000. Amsterdam: Vossiuspers.
- Schreuder, E.T. (1998)*
Buitenschoolse opvang in de basisschool. Utrecht: NIZW.
- Stichting Broodje mee (zonder jaar)*
Handleiding Broodje mee, Amsterdam: Stichting Broodje mee -- overkoepelend orgaan voor tussen-de-middag-opvang.
- Tavecchio, L. (2002)*
Van Opvang naar Opvoeding: de emancipatie van een uniek opvoedingsmilieu. Rede uitgesproken 20 juni 2002. Amsterdam: Vossiuspers.
- Tonkens, E. (2001)*
Internationale good practices in Europa en de VS. Utrecht: NIZW
- Vereniging voor Openbaar Onderwijs (2001)*
Manifest Overblijven.
- Vereniging voor Openbaar Onderwijs (jaartal onbekend).*
Overblijven. Wettelijke regelingen en praktische oplossingen. (VOO-reeks nummer 13.)
- Wilt, P. van der (2002)*
Handboek tussenschoolse opvang, Instituut voor ontwikkeling van Schoolkinderopvang, IOS (ook op internet)

websites

www.bredeschool.nl

waarop informatie over tussenschoolse opvang in brede school verband.

www.dagindeling.nl

Website van de Commissie Dagindeling, met onder ander de experimenten en onderzoeken.

www.ios-ensac.nl

met informatie over het IOS en voor (het downloaden van) de volledige tekst van het handboek Tussenschoolse Opvang.

www.minfin.nl

waarop met enig zoeken de regeling vrijwilligersvergoeding is te vinden in digitale vorm; de tekst staat ook in de bijlagen van dit boek.

www.nizw.nl

doorklikken naar buitenschoolse opvang (met veel verwijzingen en on-line documenten) naar de brede school.

www.minocenw.nl

waarop onder meer een dossier tussenschoolse opvang staat.

www.minszw.nl

met informatie over werk en vrijwilligerswerk.

www.warmemaaltijden.nl

Over warme maaltijden tijdens de tussenschoolse opvang, een evaluatie van het experiment en een handleiding.

regeling vrijwilligers

arbeidsverhouding en kostenvergoeding van vrijwilligers

Besluit van 19 december 2000, nr. CPP2000/2727M

De directeur-generaal Belastingdienst heeft namens de staatssecretaris van Financiën het volgende besloten.

Dit besluit is een herdruk van het besluit van 18 februari 1999, nr. DB99/383M voor de heffing van de loonbelasting/premie volksverzekeringen en is opnieuw uitgebracht voor de toepassing van de Wet IB 2001.

1 Inleiding

[...] De vrijwilligersregeling is al vanaf 1 januari 1985 van kracht. De regeling is destijds getroffen om tegemoet te komen aan het verlangen van de sport- en vrijwilligerswereld naar een duidelijke regeling voor het verstrekken van geringe kostenvergoedingen aan vrijwilligers. De vrijwilligersregeling geldt ook voor de werknemersverzekeringen, met uitzondering van de in onderdeel 5b verleende goedkeuring. Mede naar aanleiding van signalen uit de sportwereld heeft de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de regeling aangepast bij Besluit van 17 december 1998, nr. SV/AVF/98/41726, Stcrt. 1998, nr. 246.

2 Definitie vrijwilliger en toelichting

Onder vrijwilliger wordt in dit Besluit verstaan degene die niet bij wijze van beroep arbeid verricht voor doorgaans één privaot- of publiekrechtelijk lichaam dat niet is onderworpen aan de heffing van de vennootschapsbelasting, dan wel voor doorgaans één sportvereniging of -stichting die op grond van artikel 2, eerste lid, onderdeel d, van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 aan de vennootschapsbelasting is onderworpen.

Op grond van de tot heden gebruikte definitie was de vrijwilligersregeling niet van toepassing op publiekrechtelijke lichamen. Inmiddels is echter gebleken dat ook in de publieke sector behoefte bestaat om van de regeling gebruik te maken. Voorts leidt het ook bij publiekrechtelijke rechtspersonen tot rechtsonzekerheid en administratieve rompslomp als men in een concreet geval bij de betaling van geringe vergoedingen aan vrij-

willigers moet beoordelen of al dan niet sprake is van een dienstbetrekking. Om dergelijke problemen te vermijden is de vrijwilligersregeling in 1985 juist tot stand gekomen, zodat het mede daarom voor de hand ligt het onderscheid tussen privaot- en publiekrechtelijke lichamen te laten vervallen.

Een belangrijk kenmerk van vrijwilligerswerk is dat de eventueel ontvangen vergoeding niet in verhouding staat tot de omvang en het tijdsbeslag van de verrichte werkzaamheden en het karakter heeft van een kostenvergoeding. Daarvan is veelal sprake in de sportwereld. Sportverenigingen zoals betaaldvoetbalorganisaties, die van oudsher onder het bereik van de vrijwilligersregeling vielen, dreigden echter niet langer voor de regeling te kwalificeren vanwege de inmiddels bestaande onderworpenheid aan de vennootschapsbelasting. Met de aangepaste definitie wordt de bestaande situatie voor de sportwereld gecontinueerd, zodat vrijwilligers op dezelfde wijze als voorheen werkzaam kunnen zijn bij sportverenigingen of -stichtingen, ongeacht of deze belastingplichtig zijn voor de vennootschapsbelasting. De regeling is niet van toepassing op sportorganisaties in de vorm van een BV of NV.

3 Vrije vergoeding

Voorafgaand aan de vraag of een voor verrichte werkzaamheden betaalde vergoeding belast inkomen vormt, geldt het volgende. Een vergoeding die niet hoger is dan de naar redelijkheid te bepalen kosten kan niet worden aangemerkt als loon in de zin van de Wet op de loonbelasting 1964. Evenmin is sprake van inkomen in de zin van de Wet IB 2001. Deze vergoedingen kunnen dan ook onbelast worden uitgekeerd, ongeacht of zij de in de onderdelen 4 en 5 genoemde grenzen overschrijden. Daarbij komt bovendien geen betekenis toe aan de beperking van belastingvrij te vergoeden kosten, zoals bijvoorbeeld de beperking van de auto-kostenvergoeding tot (met ingang van 1996) f 0,60 (0,27 euro) per kilometer. Iemand geniet pas inkomen

uit werk en woning als redelijkerwijze kan worden verwacht dat, op langere termijn bezien, de opbrengsten de kosten zullen overtreffen.

4 Algemene regeling voor de werknemersverzekeringen

De in de ministeriele regeling van 28 augustus 1984, nr. SV/WV/84/2981 van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid genoemde bedragen zijn sindsdien regelmatig aangepast. Aan vrijwilligers verstrekte vergoedingen worden als vrije vergoedingen aangemerkt als deze vergoedingen niet hoger zijn dan de hierna vermelde bedragen.

Periode	Vergoeding per week	Vergoeding per jaar
1993 - 1995	f 20	f 1.000
1996 - 1997	f 25	f 1.200
1998	f 40	f 1.400
1999	f 41 (€ 19)	f 1.435 (€ 651)
2000 - 2001	f 42 (€ 19)	f 1.470 (€ 667)

5 Algemene regeling voor de belasting- en premieheffing

a. Vergoedingen tot ten hoogste de vrijgestelde bedragen

De door de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vrijgestelde vergoedingen gelden ook voor de belasting- en premieheffing. Als een vrijwilliger in verband met door hem verricht vrijwilligerswerk uitsluitend een vergoeding ontvangt die niet hoger is dan de in onderdeel 4 genoemde bedragen, kan dus zonder nader onderzoek worden aangenomen dat deze vergoeding strekt tot bestrijding van uitgaven welke de vrijwilliger in verband met het verrichten van de arbeid moet doen. Zoals in onderdeel 3 is uiteengezet kan deze vergoeding daarom niet worden aangemerkt als loon voor de loonbelasting. Voor de heffing van de inkomstenbelasting kan ervan worden uitgegaan dat in de hier bedoelde vergoeding geen voordeel is gelegen dat tot het inkomen uit werk en woning is te rekenen.

b. Hogere vergoedingen

Als de vergoeding meer bedraagt dan de in onderdeel 4 genoemde maxima zou in beginsel van geval tot geval moeten worden beoordeeld of de vrijwilliger al dan niet in dienstbetrekking werkzaam is. In de praktijk kan echter vaak moeilijk worden vastgesteld of aan de daarvoor geldende criteria is voldaan. In verband hiermee keur ik uit praktische overwegingen voor zoveel nodig goed dat de arbeidsverhouding van de vrijwilliger ook in deze situatie niet als een dienstbetrekking wordt beschouwd. Aan deze goedkeuring verbind ik de voorwaarde dat het lichaam de verstrekte vergoeding jaarlijks aan de inspecteur doorgeeft met het formulier 'Opgaaf van uitbetaalde bedragen aan een derde'. Als het lichaam niet voldoet aan deze verplichting vervalt de goedkeuring en zal van geval tot geval moeten worden beoordeeld of sprake is van een dienstbetrekking.

De goedkeuring geldt niet voor de situatie dat de arbeidsverhouding van de vrijwilliger is aan te merken als een fictieve dienstbetrekking. Daarbij is met name de zogenoemde gelijkgesteldenregeling van belang (art. 2c Uitvoeringsbesluit loonbelasting 1965). Deze regeling bepaalt dat als dienstbetrekking wordt beschouwd de arbeidsverhouding van degene, die persoonlijk arbeid verricht op doorgaans ten minste twee dagen in de week tegen een bruto-inkomen dat doorgaans over een week ten minste zal bedragen 2/5 maal het wettelijk minimumloon. In deze situatie dient de vrijwilliger op de normale wijze te worden opgenomen in de loonadministratie. Dat geldt uiteraard ook als de vrijwilliger samen met de opdrachtgever ervoor kiest om de arbeidsverhouding als dienstbetrekking te beschouwen. ■

